

An illustration of five diverse young people standing outdoors in a city setting. In the background, there is a blurred cityscape with buildings and a clear blue sky. In the foreground, a woman with long red hair and a man with short brown hair are looking towards the viewer. Behind them, a woman with dark skin and curly hair, a man with dark hair, and a woman with long blonde hair are also looking towards the viewer. The woman with curly hair is wearing a yellow jacket and green pants. The man with dark hair is wearing a dark green shirt. The woman with blonde hair is wearing a blue dress over an orange top. The woman with red hair is wearing a brown top. The man with brown hair is wearing a blue shirt.

VALTAKUNNALLISEN NUORISOTYÖN JA -POLITIIKAN OHJELMAN 2020-2023 ARVIOINTI

VALTION NUORISONEUVOSTO

VALTAKUNNALLISEN nuorisotyön ja –politiikan ohjelman 2020-2023 arviointi

VALTION nuorisoneuvoston julkaisuja, numero 72

JULKAISUN osat: Raportti + liitteet

ISSN 2489-9461 (painettu)

ISSN 2489-947X (verkkojulkaisu)

KUVITUS: Sara Bruun

TAITTO: Eeva Lamminen

1 Johdanto	1
1.1. Ohjelman valmistelu ja seuranta	1
1.2. Aiemmat arvioinnit ja arvioinnin toteutus	1
2 Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (VANUPO) ministeriöiden poikkihallinnollisena ohjelmana	3
2.1. Kuvaus osion toteutuksesta	3
2.2. VANUPOn edellyttämä poikkihallinnollinen yhteistyö	4
2.3. Poikkihallinnollisen yhteistyön toteutuminen	4
2.4. Poikkihallinnollista yhteistyötä edistävät ja estävät tekijät	7
2.5. VANUPOn merkitys nuorisopoliittisten tavoitteiden ja toimenpiteiden poikkihallinnollisessa toteuttamisessa	7
2.6. Ministeriöiden välisen poikkihallinnollisen yhteistyön tuloksekkaampi toteutus	8
2.7. Johtopäätökset ja suositukset	9
3 Hallituksen nuorisopoliittisten tavoitteiden toteutuminen	10
3.1. Nuorella on edellytykset sujuvaan arkeen – syrjäytyminen vähenee	11
3.2. Nuorella on keinot ja taidot osallistumiseen ja vaikuttamiseen	12
3.3. Nuori luottaa yhteiskuntaan - yhdenvertaisuus ja turvallisuus vahvistuvat	12
3.4. Seurantamittarit	13
3.5. Nuorten hyvinvointi tilastojen valossa	13
3.6. Johtopäätökset ja suositukset	14
4 Nuorisotyön ja -toiminnan tukemisen linjaukset	15
4.1. Osaamiskeskusten painopisteet, valinta ja ohjaus	15
4.2. Kuvaus osion toteutuksesta	17
4.3. Tulokset	17
4.4. Johtopäätökset ja suositukset	19
5 Nuorisoalan kansainvälinen ja eurooppalainen toiminta	20
5.1. Toteutetut toimenpiteet	20
5.2. Johtopäätökset ja suositukset	21
6 Lopuksi	22
Lähteet	24
Liitteet	25
Liite 1. Hallituksen nuorisopoliittisten tavoitteiden toteutuminen	25
Liite 2. Kysely poikkihallinnollisuuden toteutumisesta	31
Liite 3. Kysely osaamiskeskuksille	33

VALTAKUNNALLINEN nuorisotyön ja –politiikan ohjelma (VANUPO) on lakisääteinen poikkihallinnollinen ohjelma, jonka tavoitteena on edistää nuorten kasvu- ja elinoloja. Valtion nuorisoneuvosto arvioi VANUPOn toteutumista ker-
ran hallituskaudessa. Arvioinnista on säädetty valtioneuvoston asetuksessa nuorisotyöstä ja -politiikasta (3§). VA-
NUPO sisältää hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet, jotka kaudella 2020-2023 ovat olleet (1) Nuorella on edelly-
tykset sujuvaan arkeen – syrjäytyminen vähenee, (2) Nuorella on keinot ja taidot osallistumiseen ja vaikuttamiseen
ja (3) Nuori luottaa yhteiskuntaan - yhdenvertaisuus ja turvallisuus vahvistuvat. Lisäksi ohjelmassa määritellään nu-
orisotyön ja -toiminnan tukemisen linjaukset, mukaan lukien osaamiskeskusten painopisteet sekä nuorisoval-
kunnan ja eurooppalaisen toiminnan tavoitteet. Tässä arvioinnissa tarkastellaan ohjelmaa poikkihallinnollisuus-
den onnistumisen, nuorisopoliittisten tavoitteiden toteutumisen, sekä osaamiskeskusten painopisteiden ja ohjauksen
näkökulmista. Lisäksi käsitellään VANUPOssa määriteltyä nuorisoval-
kunnan eurooppalaista ja kansainvälistä toimintaa.

VANUPON merkitystä poikkihallinnollisena ohjelmana arvioitiin VANUPO-yhteistyöryhmän jäsenille lähetetyllä ky-
selyllä ja haastatteluaineistolla. Aineiston perusteella poikkihallinnollinen yhteistyö on pääsääntöisesti toteutunut
hyvin. VANUPON merkitystä ministeriöiden välisen yhteistyön edistäjänä nuorisopoliittisissa kysymyksissä ei kuiten-
kaan nähty kovin suurena. Poikkihallinnollisen yhteistyön vahvistamiseksi VANUPON tavoitteet tulisi laatia ilmiöpoh-
jaisesti ja laaja-alaisesti, jotta ne lähtökohtaisesti koskettaisivat useamman ministeriön tehtäviä. Poikkihallinnollista
yhteistyötä tukisi lisäksi, että toimenpiteet olisi muotoiltu konkreettiselle tasolle, niillä olisi oma määräraha ja virka-
miehillä olisi riittävästi työaikaa yhteistyön toteuttamiseen.

HALLITUKSEN nuorisopoliittiset tavoitteet sisältävät 15 toimenpidekokonaisuutta, joissa on 71 yksittäistä toimenpi-
dettä. Arvioinnin tulokset osoittavat, että kolme neljäsosaa ohjelman toimenpiteistä on toteutunut. Täysin toteutu-
neita toimenpiteitä on 51, osittain toteutuneita, tai niitä, joiden toteutus on kesken, on 11. Yksikään toimenpide ei
ole jäänyt täysin toteutumatta. Sen sijaan yhdeksää toimenpidettä ei voitu arvioida. Näissä syynä oli pääsääntöisesti
toimenpiteiden asettelu tai muotoilu epämääräisyys. Arvioinnin perusteella toimenpiteiden määrää tulisi vähentää
ja muotoilla niin, että ne ovat konkreettisia ja niiden toteutuminen on todennettavissa. Lisäksi toimenpidekokonai-
suuksien tasolla olevat seurantamittarit on jatkossa yksilöitävä ja niitä on seurattava jo kauden aikana.

VALTONEUVOSTON asetuksessa nuorisotyöstä ja politiikasta (211/2017) säädetään, että valtakunnallinen nuo-
risotyön ja -politiikan ohjelma sisältää nuorisotyön ja -toiminnan tukemisen linjaukset, mukaan lukien painopisteet
nuorisoval-
kunnan osaamiskeskusten valtionapukelpoisuuden hyväksymiselle. Osaamiskeskusten painopisteitä lukuun ot-
tamatta muuta nuorisotyön ja -toiminnan tukemista on kuitenkin käsitelty ohjelmassa vain lyhyesti. Nuorisotyön ja
-toiminnan tukemisen linjauksia tuleekin VANUPOssa vahvistaa.

ARVIOINNISSA tarkasteltiin VANUPON painopisteiden onnistumista ja osaamiskeskusten ohjausta osaamiskeskuksil-
le suunnatun kyselyn ja aluehallintovirastojen virkamiesten haastatteluiden avulla. Tulosten perusteella VANUPOssa
on tunnistettu nuorisoval-
kunnalle tärkeitä teemoja ja osaamiskeskusten painopisteet vastaavat alan kehittämistarpeisiin. Painopisteiden kokonaisuuden onnistuminen sen sijaan jakaa mielipiteitä. Aluehallintovirastojen haastatteluissa
pohdittiin, tulisiko kaikkien VANUPON painopisteiden olla läpileikkaavia ja ilmiölähtöisiä. Osaamiskeskusten koke-
mukset ministeriön ohjauksen riittävyydestä vaihtelevat. Ministeriön olisi hyvä pohtia kokonaisuutena osaamiskes-
kuskentän ohjausta ja luoda yhtenäisemmät käytännöt yksittäisten osaamiskeskusten ohjaukseen. Osaamiskeskus-
toiminnasta on tehtävä kokonaisarvio, jossa tarkastellaan osaamiskeskusten rakennetta, toiminnan vaikutuksia ja
resursointia.

OHJELMASSA määriteltiin viisi kansallista tavoitetta nuorisoval-
kunnan eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle. Nii-
tä toteutetaan Euroopan unionin yhteistyössä sekä Suomen osallistuessa Euroopan neuvoston, muiden kansainvä-
listen järjestöjen ja pohjoisten rakenteiden puitteissa tehtävään yhteistyöhön. Monet Suomen esiin nostamat aiheet,
kuten nuorisotyön koulutus, digitalisaatio ja ilmastokysymykset ovat olleet uusia, nousevia aiheita. Kaksi viidestä
kansallisesta tavoitteesta on kuitenkin ollut läpileikkaavia ja niiden kohdalla selkeitä toimenpiteitä ei voitu osoittaa.
Läpileikkaavat periaatteet ja konkreettiset tavoitteet tuleekin jatkossa erottaa toisistaan. Lisäksi nuorisoval-
kunnan euroop-
palaiset ja kansainväliset linjaukset olisi hyvä nivota aiempaa vahvemmin VANUPON muihin teemoihin.

KAUDELLE osuneista pandemiasta ja Venäjän hyökkäyssodasta huolimatta ohjelma on toteutunut hyvin. Kokonaisuu-
dessaan koronaviruksen hoitaminen vaati hallinnolta resursseja ja viivästytti joidenkin VANUPOon sisältyvien toimen-
piteiden toimeenpanoa. Toisaalta lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukemiseen osoitettiin lisärahoituksia, jotka ovat
vauhdittaneet pandemian vaikutuksista palautumista. Useat tutkimukset ovat kuitenkin kertoneet nuorten lisäänty-
neestä pahoinvoinnista. Ohjelmassa toteutettujen toimenpiteiden vaikutuksia on ollut tällä kaudella erityisen vaikea
arvioida. Maailmaa kohdanneiden kriisien lisäksi nuorten hyvinvointiin vaikuttavat monet aiemmilla hallituskausilla
tehdyt päätökset ja muu yhteiskunnallinen kehitys.

Sammandrag

DET riksomfattande programmet för ungdomsarbete och ungdomspolitik (RUNGPO) är ett lagstadgat sektorsövergripande program som ska främja de ungas uppväxt- och levnadsvillkor. Statens ungdomsråd utvärderar genomförandet av programmet en gång per regeringsperiod. Utvärderingen föreskrivs i statsrådets förordning om ungdomsarbete och ungdomspolitik (3§). Det riksomfattande programmet för ungdomsarbete och ungdomspolitik innehåller regeringens ungdomspolitiska mål. Målen för programperioden 2020–2023 är 1) Unga har förutsättningar för en smidig vardag – utslagningen minskar, 2) Unga har metoder och färdigheter för att delta och påverka och 3) Unga lutar på samhället – jämlikheten och tryggheten stärks. I programmet fastställs även riktlinjer för stödet till ungdomsarbete och ungdomsverksamhet, inklusive prioriteringar för kompetenscentrumen och mål för den internationella och europeiska verksamheten på ungdomsområdet. I denna utvärdering granskas programmet ur perspektiven om hur framgångsrik den sektorsövergripande samverkan varit och hur de ungdomspolitiska målen har nåtts. Dessutom tar utvärderingen ställning till tyngdpunkterna för och styrningen av kompetenscentrumen samt den europeiska och internationella verksamhet på ungdomsområdet som definieras i programmet.

BETYDELSEN av RUNGPO som ett sektorsövergripande program utvärderades med en enkät och intervjumaterial som skickades till medlemmarna i RUNGPO-samarbetsgruppen. Det insamlade materialet tyder på att det sektorsövergripande samarbetet i regel har utfallit väl. Programmet ansågs emellertid inte ha särskilt stor betydelse när det gäller främjande av samarbetet mellan ministerierna i ungdomspolitiska frågor. För att programmet ska främja det sektorsövergripande samarbetet bör dess mål fastställas på ett fenomenbaserat sätt och på bred front så att de berör flera ministeriers uppgifter. Dessutom skulle det sektorsövergripande samarbetet stödjas om åtgärderna formulerades på en konkret nivå, de skulle få ett eget anslag och tjänstemännen skulle ha tillräcklig arbetstid för att genomföra samarbetet.

REGERINGENS ungdomspolitiska mål omfattar 15 åtgärdshelheter med sammanlagt 71 enskilda åtgärder. Utvärderingen visar att tre fjärdedelar av åtgärderna i programmet har genomförts. Det finns 51 helt genomförda åtgärder, elva åtgärder som genomförts delvis eller vars genomförande pågår. Det finns inte en enda åtgärd som helt skulle ha slopats, men däremot kunde nio åtgärder inte utvärderas. I dessa fall var orsaken främst att åtgärderna var vagt uppställda eller formulerade. På basis av utvärderingen borde man minska antalet åtgärder och utforma åtgärderna så att de är konkreta och kan följas. Dessutom ska indikatorerna för uppföljning av åtgärdshelheterna i fortsättningen specificeras och följas redan under programperioden.

ENLIGT statsrådets förordning om ungdomsarbete och ungdomspolitik (211/2017) innefattar det riksomfattande programmet för ungdomsarbete och ungdomspolitik riktlinjer för stödet till ungdomsarbete och ungdomsverksamhet, inklusive prioriteringar för godkännande av rätten till statsbidrag i fråga om kompetenscentrum på ungdomsområdet. Med undantag för prioriteringarna för kompetenscentrumen behandlas stöd till ungdomsarbete och ungdomsverksamhet endast kortfattat i programmet. Riktlinjerna för stödet till ungdomsarbete och ungdomsverksamhet bör stärkas.

I utvärderingen granskades hur lyckade tyngdpunkterna i det riksomfattande programmet för ungdomsarbete och ungdomspolitik var. Dessutom utvärderades styrningen av kompetenscentrumen. Detta gjordes genom en enkät riktad till kompetenscentrumen och intervjuer med tjänstemän vid regionförvaltningsverken. Resultaten visar att viktiga teman på ungdomsområdet har identifierats i programmet och att tyngdpunkterna för kompetenscentrumen motsvarar utvecklingsbehoven på ungdomsområdet. Frågan om huruvida uppsättningen av tyngdpunkter är lyckad delar emellertid åsikterna. I intervjuerna med regionförvaltningsverken dryftades huruvida alla tyngdpunkterna i programmet ska vara övergripande och fenomenbaserade. Kompetenscentrumen har varierande erfarenheter av huruvida ministeriets styrning räcker till. Det rekommenderas att ministeriet överväger styrningen av kompetenscentrumen som helhet och tar fram enhetligare praxis för styrningen av enskilda centrum. Det behövs en helhetsbedömning av kompetenscentrumens verksamhet där man granskar kompetenscentrumens struktur, verksamhetens effekter och resurser.

I programmet fastställs fem nationella mål för den europeiska och internationella verksamheten på ungdomsområdet. Målen förverkligas i Europeiska unionens samarbete och när Finland deltar i samarbetet inom ramen för Europarådet, andra internationella organisationer och de nordliga strukturerna. Många av de teman som Finland lyft fram, bland annat utbildning i ungdomsarbete, digitalisering och klimatfrågor, är nya teman som blivit allt viktigare. Två av fem nationella mål har emellertid varit övergripande, och det är svårt att peka ut tydliga åtgärder. Det bör i fortsättningen göras en tydlig skillnad mellan de övergripande principerna och konkreta målen. Dessutom skulle det vara bra att tydligare koppla de europeiska och internationella riktlinjerna på ungdomsområdet till de övriga teman som tas upp i programmet.

TROTS att programperioden präglats av covid-19-pandemin och Rysslands invasion av Ukraina har programmet genomförts väl. Hanteringen av covid-19-krisen krävde resurser av förvaltningen och fördröjde genomförandet av vissa av de åtgärder som ingår i programmet. Samtidigt anvisades det tilläggsfinansiering till stöd för barns och ungas välbefinnande, vilket har påskyndat återhämtningen från pandemin. Flera undersökningar tyder emellertid på ökat illabefinnande bland unga. Under denna period har det varit särskilt svårt att bedöma effekterna av de åtgärder som vidtagits inom ramen för programmet. Utöver de kriser som drabbat världen påverkas de ungas välbefinnande av många beslut som fattats under tidigare regeringsperioder och av den allmänna samhällsutvecklingen.

Summary

THE National Youth Work and Youth Policy Programme (VANUPO) is a statutory cross-administrative programme that aims to promote a good environment for young people to grow up and live. The State Youth Council evaluates the implementation of the National Youth Work and Youth Policy Programme once every government term. The National Youth Work and Youth Policy Programme sets the Government's objectives for youth policy. The objectives for the period 2020–2023 are (1) Young people will have the prerequisites for smoothly running daily lives – Social exclusion will be reduced, (2) Young people have the means and the skills for participation and exerting influence and (3) Young people will have trust in society – Non-discrimination and security will be strengthened. In addition, the Programme specifies the policies on supporting youth work and activities, including the priorities of the youth work centres of expertise and objectives in international and European cooperation in youth work.

THE relevance of the Programme as a cross-administrative instrument was assessed with a questionnaire sent to the members of the Programme's cooperation group and interviews. Based on the data, cross-administrative cooperation has as a rule been quite successful. However, the Programme was not considered to have a major role in promoting cooperation between Government ministries in youth policy issues. To promote cross-administrative cooperation, the objectives of the National Youth Work and Youth Policy Programme should be drawn up on the basis of broad themes relevant to the tasks of several ministries. Cross-administrative cooperation would also be supported by sufficiently concrete formulation of the measures and the allocation of a specific budget for their implementation. The public officials must be given enough working hours to carry out this cooperation.

THE Government's youth policy objectives include 15 sets of measures with 71 individual measures. The evaluation shows that three quarters of the measures have been implemented. The number of measures that have been fully implemented is 51, and 11 measures have been implemented in part or are still under way. None of the measures have been fully neglected. Instead, nine of the measures could not be evaluated. The main reason for this was ambiguity in the design or formulation of the measures. Based on the evaluation, the number of measures should be reduced and they should be formulated in such a way that they are concrete and easy to monitor. In addition, in future the monitoring indicators must be identified and they must be monitored already during the implementation period.

ACCORDING to the Government Decree on Youth Work and Youth Policy, the National Youth Work and Youth Policy Programme provides the guidelines for supporting youth work and activities, including the priorities for approving the eligibility of youth work centres of expertise for government grants. With the exception of the priorities of the centres of expertise, however, other support for youth work and activities has been discussed quite briefly in the Programme. In future, the guidelines for supporting youth work and activities should be strengthened.

TO examine the success of the Programme's priorities and guidance of the centres of expertise, the evaluation used an inquiry sent to the centres of expertise and interviews with public officials of the Regional State Administrative Agencies. Based on the results, the Programme has identified important themes in youth work and the priorities of the centres of expertise respond to the development needs of the sector. Instead, opinions are divided with respect to the success of the whole set of priorities. The interviews with the Regional State Administrative Agencies discussed whether all priorities should be cross-cutting and based on broader themes. The centres of expertise have varying opinions as to the adequacy of guidance by the Ministry of Education and Culture. The Ministry should consider the guidance of the whole field of the centres of expertise and create more harmonised practices for the guidance of individual centres. A comprehensive evaluation should be conducted on the activities of the centres of expertise, including the structure of the centres, impacts of the activities and resources.

THE Programme defined five national objectives for European and international activities in youth policy and youth work. These objectives are implemented in EU cooperation and when Finland participates in collaboration carried out within the framework of the Council of Europe and the international and Nordic organisations. Many of the topics raised by Finland, such as youth work education, digitalisation and climate issues, have been new and emerging topics. However, two out of five of the national objectives have been cross-cutting and it is difficult to identify clear measures. In future, cross-cutting principles and concrete objectives should be clearly separated from each other. In addition, the European and international policies on youth work should be more clearly linked to the other themes of the Programme.

IN spite of the pandemic and Russian invasion of Ukraine, the implementation of the Programme has made good progress. Overall, managing the Covid-19 crisis required resources from the administration and delayed the implementation of some of the measures included in the Programme. On the other hand, additional funding was allocated to supporting the wellbeing of children and young people, which has boosted the recovery from the effects of the pandemic. However, numerous studies have shown an increase in mental health issues and adversities experienced by young people. It is very difficult to evaluate the impacts of the measures taken under the Programme during this specific period. Besides the global crises, the wellbeing of young people is influenced by many decisions made during the previous government terms and by other societal shifts and changes.

1 Johdanto

VALTAKUNNALLINEN nuorisotyön ja -politiikan ohjelma VANUPO on lakisääteinen, valtioneuvoston nelivuotiskausittain hyväksymä poikkihallinnollinen ohjelma, jonka tavoitteena on edistää nuorten kasvu- ja elinoloja. Ohjelmassa hallitus määrittelee nuorisopoliittiset tavoitteensa ja toimenpiteet niiden saavuttamiseksi. Lisäksi ohjelma sisältää linjaukset nuorisotyön ja -toiminnan tukemisesta, mukaan lukien nuorisoalan valtakunnallisten osaamiskeskusten painopisteet sekä kansalliset tavoitteet nuorisoalan eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle.

OHJELMAKAUSI on nelivuotinen, mutta ensimmäinen VANUPO laadittiin vuosille kolmevuotiseksi (2017-2019) uuden nuorisolain tultua voimaan vuoden 2017 alussa. VANUPOa edelsi kaksi Lapsi- ja nuorisopoliittista kehittämisohjelmaa, joiden sisältö oli osin VANUPOa vastaava. Käsillä oleva valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma hyväksyttiin vuosille 2020-2023, ja ohjelma on voimassa vuoden 2023 loppuun saakka. Nuorisoalan osaamiskeskusten toimintakausi päättyi 31.3.2024.

VALTION nuorisoneuvoston tehtävä on laatia kerran hallituskaudessa valtioneuvostolle arviointi ohjelman toteutumisesta ja tehdä esityksiä ohjelman mahdollisista muutostarpeista. Koska eduskuntavaalit järjestetään huhtikuussa 2023 ja uuden ohjelman valmistelu aloitetaan heti hallituksen vaihduttua, ohjelman arviointi on järkevää tehdä ohjelmakauden ollessa vielä kesken. Valtion nuorisoneuvosto on hyväksynyt arvioinnin kokouksessaan 4.4.2023.

1.1. Ohjelman valmistelu ja seuranta

OPETUS- ja kulttuuriministeriö valmisteli VANUPO:n hallituksen lapsi- ja nuorisopoliittisen ministeriryhmän poliittisessa ohjauksessa vuoden 2019 aikana. Valmisteluun osallistui poikkihallinnollinen virkamiehistä koostuva yhteistyöryhmä. VANUPO:n pääteemat on määritelty Sanna Marinin hallitusohjelmassa Osallistava ja osaava Suomi –sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta (2019, 175). Pääteemoiksi on nostettu nuorten syrjäytymisen ehkäisy ja osallisuuden vahvistaminen. Lisäksi hallitusohjelmassa määriteltiin, että ohjelmassa otetaan huomioon seuraavat asiat: luodaan toimintamalli koulukuntoisuuden luotettavaan ja yksilölliseen arviointiin; tuetaan vähemmistöjä ja ehkäistään syrjäytymistä; edistetään nuorten työllisyyttä ja mielenterveyttä; puututaan nuorten päihitteiden käyttöön ja peliriippuvuuteen; taataan nuorille tasapuoliset mahdollisuudet kasvokkain tapahtuvaan tukeen Ohjaamo-toiminnassa; ja otetaan huomioon talous- ja työelämätaidot osana nuorten hyvinvointia.

OHJELMALUONNOS oli lausuntokierroksella loka-marraskuussa 2019 ja sitä kommentoi 111 eri vastaajaa mm. kansalaisjärjestöistä, säätiöistä, virastoista ja kunnista. Nuoret sekä nuorisotyön ja -politiikan toimijat vastasivat Webropol-kyselyyn, jossa selvitettiin VANUPO:n kohdentamisesta nuorten ikärajan mukaan ja pyydettiin laittamaan tärkeysjärjestykseen asioita, jotka pitäisi sisällyttää VANUPOon. Valtion nuorisoneuvosto antoi lakisääteisen lausunnon ohjelmaan otettavista asioista kesäkuussa 2019.

OHJELMAN valmistelussa kuultiin laajaa joukkoa nuoria haastatteluin ja sähköisten kanavien kautta. Nuorten kuulemisen toteuttivat Humanistisen ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogiopiskelijat VANUPO:n valmistelun yhteydessä syyskuussa 2019. Kuulemisprosessiin osallistui 1 890 nuorta 104 eri paikkakunnalta. Kuulemiseen osallistuneet nuoret olivat 11-29-vuotiaita ja heitä kuultiin kouluissa, oppilaitoksissa, nuorisotiloissa, harrastus- ja järjestötoiminnassa, nuorten työpajoilla, kirjastoissa, kauppakeskuksissa, Ohjaamoissa ja myös sähköisten kanavien kautta. Haastateltavat nuoret puhuivat 18 eri äidinkieltä. Kuulemisessa nuorten mielestä tärkeimmiksi teemoiksi nousivat harrastaminen, päihitteet, pelaaminen, mielen hyvinvointi, oma arki, kiusaaminen, kestävä kehitys ja ilmastomuutos, koulutus, tulevaisuuden näkymät ja digitaalinen media sekä eriarvoisuuden ja syrjäytymisen ehkäisy. Lausuntokierroksella olleessa VANUPO-luonnoksessa nuorten esittämät teemat eivät näkyneet siinä painoarvossa, johon nuoret olivat ne asettaneet, mutta lopulliseen ohjelmaan moni tema on kuitenkin otettu mukaan.

OHJELMAN toteutumista on seurattu poikkihallinnollisessa VANUPO-yhteistyöryhmässä, jossa on ollut mukana VANUPOa toteuttavien ministeriöiden virkamiesedustus. Valtion nuorisoneuvoston edustaja on ollut ryhmässä pysyvässä asiantuntijajäsenenä. Hallituksen lapsi- ja nuorisopoliittinen ministerityöryhmä arvioi VANUPO:n toteutumisen edistymistä kokouksissaan 7.12.2020, 28.1.2022 ja 16.12.2022.

1.2. Aiemmat arvioinnit ja arvioinnin toteutus

VALTION nuorisoneuvosto ja aikaisemmin valtion nuorisoasiain neuvottelukunta on tehnyt useita arviointoja VANUPOsta ja tätä edeltäneestä LANUKE-ohjelmasta. Vuosien 2017-2019 VANUPO:n arvioinnissa keskityttiin ohjelman valmistelun prosessiin. Arvioinnissa haastateltiin VANUPO-yhteistyöryhmän jäseniä, lähetettiin kysely kansliapäälliköille sekä kysyttiin VANUPO:n merkityksestä kunnissa lähettämällä kysely kuntiin ja aluehallintovirastoihin.

ARVIOINNISSA todettiin, että eri ministeriöiden nuorisopoliittisten tavoitteiden yhteensovittamisessa on onnistuttu. Poikkihallinnollisuudessa nähtiin kehittämistarpeita: ohjelman vaikutukset eri ministeriöiden sisällä olivat pienehköjä ja vaikuttavuus nuorisopoliittikan yhteistyön tai nuorisopoliittisen ohjauksen lisääntymisessä valtioneuvoston sisällä vähäistä. Neuvosto huomautti esimerkiksi seurantamittariston puuttumisesta ja vaikuttavuuden arvioinnin haasteista. VANUPO:n 2017-2019 arviointiraporttia varten haastatellut yhteistyöryhmän jäsenet kokivat ryhmän vahvuudeksi etenkin ministeriöiden välisen tiedon jakamisen. Poikkihallinnollisuuden ei kuitenkaan nähty aidosti toteutuvan, vaan hallinnonalojen väliset raja-aidat säilyivät ohjelmaan valituissa tavoitteissa ja toimenpiteissä. Yhtenä esteenä tähän nähtiin hallinnonalakohtainen budjetointi. Valtion nuorisoneuvosto suosittelee VANUPO:n kaudelle 2020-2023 ilmiöpohjaisen budjetoinnin kokeilua¹.

TÄTÄ aikaisemmissa LANUKE-arvioinneissa tarkasteltiin mm. ohjelmakaudelle asetettuihin tavoitteisiin pääsyä toimenpiteiden toteutumisen ja indikaattoritiedon valossa, järjestettiin nuorille laaja kuuleminen sekä toteutettiin tiedonkeruita kunnille ja aluehallintovirastoille. Viimeisen LANUKE 2012-2015-ohjelman arvioitiin olevan nuorisotoimialalla tunnettu, aiempaa johdonmukaisempi ja selkeämpi. Kehitettävää nähtiin vastuiden selkeydessä ja toimenpiteiden osalta nuorten polarisaation vähentämisessä. Valmistelun avoimuutta ja eri ohjelmien yhteenliittymiä kiiteltiin. Aikaisempiin ohjelmiin verrattuna toimenpiteiden määrä oli vähentynyt, mitä pidettiin hyvänä.

VANUPO-KAUDEN 2020-2023 arviointi jakaantuu neljään osaan: arvioon poikkihallinnollisuuden onnistumisesta, tilannekuvaan hallituksen nuorisopoliittisten tavoitteiden toteutumisesta, arvioon osaamiskeskusten painopisteistä ja ohjauksesta sekä arvioon nuorisovaltakunnan kansainvälisen ja eurooppalaisen toiminnan toteutumisesta osana VANUPOa. Arviointiasetelma ja -aineistot on kuvattu taulukossa 1. Tarkemmat arviointikysymykset on esitetty kunkin osion alussa.

ARVIOINTISUUNNITELMA valmisteltiin valtion nuorisoneuvoston arviointijaostossa ja hyväksyttiin valtion nuorisoneuvoston kokouksessa 12.4.2022. Arvioinnin on toteuttanut valtion nuorisoneuvoston sihteeristö, lukuun ottamatta osiota poikkihallinnollisuuden toteutumisesta, joka tilattiin Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu XAMK:n nuorisovaltakunnan tutkimus- ja kehittämiskeskus Juvenialta. Osion toteutti projektitutkija Marja Moisala.

TAULUKKO 1. Arviointiasetelma ja aineistot

	OSA-ALUE	AINEISTOT
1.	Poikkihallinnollisuuden onnistuminen	kysely virkamiehille ja virkamiesten haastattelut
2.	Hallituksen nuorisopoliittisten tavoitteiden toteutuminen	poikkihallinnollisen yhteistyöryhmän muistio, kyselyt vastuuvirkamiehille
3.	Nuorisotyön ja -toiminnan tukemisen linjausten onnistuminen	työpaja AVI:n virkamiehille, kysely osaamiskeskuksille, opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisovastuualueen virkamiesten haastattelut
4.	Nuorisovaltakunnan kansainvälisen ja eurooppalaisen yhteistyön toteutuminen	opetus- ja kulttuuriministeriöstä saadut tiedot

¹ Valtion nuorisoneuvosto 2019, 6–7, 14

2 Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (VANUPO) ministeriöiden poikkihallinnollisena ohjelmana

VALTAKUNNALLINEN nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (VANUPO) toimii hallituksen työkaluna varmistaa hallitusohjelman nuorisopoliittisten tavoitteiden poikkihallinnollinen toimeenpano. Ohjelman tarkoituksena on tehostaa eri toimialoilla olevien voimavarojen tuloksellista käyttöä keskittymällä laajoihin, eri hallintoalojen saumatonta, johdonmukaista ja samansuuntaista toimintaa edellyttäviin nuorisopoliittisiin kysymyksiin yksittäisten hallinnonalakohtaisten tavoitteiden sijaan. Lisäksi VANUPO:n avulla pyritään juurruttamaan nuorisopoliittinen näkökulma osaksi julkisen sektorin päätöksentekoa.²

VANUPON säädöserustana on voimassa oleva nuorisolaki (1285/2016), jonka mukaan opetus- ja kulttuuriministeriö valmistelee ohjelman yhteistyössä muiden asianomaisten ministeriöiden kanssa. Lakia täydentävässä asetuksessa nuorisotyöstä ja -politiikasta (211/2017) sanotaan, että VANUPO:n tehtävänä on sovittaa yhteen ne eri ministeriöiden määrittelemät nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet, jotka edistävät nuorten kasvu- ja elinoloja sekä nuorisolain 2 §:n mukaisten tavoitteiden toteuttamista ohjelmakaudella. Ministeriöiden välinen poikkihallinnollinen yhteistyö on siis vahva periaate VANUPO:n taustalla.

VANUPON lähtökohtaisesta poikkihallinnollisesta luonteesta huolimatta edellisen, vuosina 2017–2019 voimassa olleen VANUPO:n arviointiraportista käy ilmi, että VANUPO:n merkitys poikkihallinnollisena ohjelmana on ollut ministeriöiden sisäisessä toiminnassa ja ohjauksessa pienehkö. Sektorirajat ylittävää yhteistyötä ei olla pystytty tekemään aidon poikkihallinnollisen yhteistyön vaatimassa laajuudessa, eikä VANUPO:n rooli ole ollut aina selvä. Myös valtionhallinnon budjettimenettelyillä on ollut haastavaa vastata hallinnonrajat ylittäviin moniulotteisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin.³

OSION toteutti projektitutkija Marja Moisala Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun nuorisotalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Juveniasta valtion nuorisoneuvoston toimeksiannosta.

2.1 Kuvaus osion toteutuksesta

TÄSSÄ osiossa tarkastellaan VANUPOa ministeriöiden poikkihallinnollisena ohjelmana kysely- ja haastatteluaineistojen kautta. Arvioinnin informantit olivat VANUPO-yhteistyöryhmän jäseniä ja opetus- ja kulttuuriministeriön kansliapäällikkö. VANUPO-yhteistyöryhmän tehtävänä on seurata ohjelman toteutumista.

OSION ensimmäisessä osassa arvioitiin kyselyllä VANUPO:n eri toimenpidekokonaisuuksien poikkihallinnollisen yhteistyön toteutumista. Kyselyssä vastaajat arvioivat kunkin VANUPO:n 15 toimenpidekokonaisuuden kohdalla erikseen, kuinka hyvin poikkihallinnollinen yhteistyö on toteutunut. Asteikkona käytetään kouluarvosanoja 1–5. Jokaisen toimenpidekokonaisuuden kohdalla vastaajia pyydettiin lisäksi valitsemaan monivalintakysymyksenä, mitkä kaikki eri VANUPOon kirjatut yhteistyökumppanit ovat olleet mukana toteuttamassa toimenpidettä.

KYSELY oli auki 17.11.–20.12.2022. Kyselyyn tuli yhteensä seitsemän vastausta, joka on 33 prosenttia koko vastaajajoukosta. Vastaajat työskentelivät kolmessa eri ministeriössä. Vähäisen vastaajamäärän johdosta kyselyn tulosten tulkintaan poikkihallinnollisen yhteistyön arvioimisessa on suhtauduttava varauksella. Kyselyyn on todennäköisesti vastanneet pääsääntöisesti ne tahot, joiden työhön VANUPO vaikuttaa eniten.

KYSELYN lisäksi toteutettiin kuusi yksilöhaastattelua, joissa tuotettiin syventävää laadullista tietoa poikkihallinnollisesta yhteistyöstä VANUPOon kirjattujen nuorisopoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Haastateltavat olivat kolmesta eri ministeriöstä. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina Microsoft Teams -alustalla ja ne nauhoitettiin. Haastattelut analysoitiin sisällönanalyysillä.

² Valtakunnallinen nuorisotyön- ja politiikan ohjelma 2020–2023, 7, 10.

³ Valtion nuorisoneuvosto 2019, 6–7.

YKSILÖHAASTATTELUILLA vastattiin seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. **MILLAISTA** yhteistyötä ja toimintatapoja VANUPO:n toimenpiteissä edellytetään ministeriöiden kesken?
2. **MITEN** poikkihallinnollinen yhteistyö ministeriöiden välillä toimii?
3. **MIKÄ** on VANUPO:n merkitys siinä esitettyjen tavoitteiden saavuttamisessa ja toimenpiteiden toteuttamisessa?
4. **MITÄ** pitäisi tehdä, jotta ministeriöiden välinen poikkihallinnollinen yhteistyö olisi entistä tuloksekkaampaa?

2.2 VANUPO:n edellyttämä poikkihallinnollinen yhteistyö

SEURAAVAKSI esitetään aineistoon pohjautuvia tuloksia VANUPO:n merkityksestä poikkihallinnollisen yhteistyön edistäjänä. Haastateltavat kuvailivat aluksi VANUPO:n toimenpiteiden edellyttämää yhteistyötä ja toimintatapoja ministeriöiden kesken. Haastateltavien mukaan VANUPOon on lähtökohtaisesti tarkoituksena löytää ne asiat, joita ministeriöiden tulisi nuorisopolitiikassa edistää yhteistyössä. Ohjelma ei ole vain kokoelma eri ministeriöiden tekemiä nuorisoon liittyviä asioita, vaan siihen on tarkoituksella valittu tavoitteet ja toimenpiteet niin, että ministeriöiden on tehtävä yhteistyötä mahdollisimman hyvän tuloksen varmistamiseksi. VANUPO:n kaltaisella toiminnalla voidaan tehokkaasti vaihtaa tietoja eri viranomaisten välillä, välttää päällekkäisiä toimintoja ja kustannuksia sekä tavoittaa haluttu kohderyhmä.

KESKEISTEN valmistelevien virkamiesten yhteistyön lisäksi ministereiden on tehtävä yhteistyötä poliittisella tasolla vaikuttavuuden aikaansaamiseksi. Tälle hallituskaudelle perustettiin lapsi- ja nuorisopoliittinen ministerityöryhmä ohjaamaan hallitusohjelman lapsi- ja nuorisopolitiikan tavoitteiden toteuttamista. Lisäksi osa VANUPO:n toimenpiteiden toteuttamisesta vaatii yhteistyötä eri sidosryhmien kanssa ministeriöiden ulkopuolelta. Näitä tahoja ovat esimerkiksi kansalaisjärjestöt, nuorisolaan osaamiskeskukset ja kunnat.

VANUPON poikkihallinnollisen yhteistyön taustalla on tietyt prosessit ja rakenteet. Ohjelma valmistellaan ministeriöiden yhteistyönä ja sen toteutumista seurataan valtioneuvoston hyväksymisen jälkeen VANUPO-yhteistyöryhmässä. Ryhmää vetää opetus- ja kulttuuriministeriö ja se kokoontuu useita kertoja vuodessa. Jokaista VANUPO:n toteutuksessa mukana olevaa ministeriötä edellytetään toteuttamaan ja raportoimaan ohjelmassa sovitut toimenpiteet.

OSAN VANUPO:n toimenpiteiden kohdalla on voitu lisäksi perustaa oma ohjausryhmä yhteisen suunnittelun ja toimeenpanon tueksi. Virkamiesten välillä on myös paljon vuorovaikutusta ja viestintää VANUPO-yhteistyöryhmän toiminnan lisäksi. Ministeriöiden välinen poikkihallinnollinen yhteistyö VANUPO:n tavoitteiden saavuttamiseksi ei siis rajoitu vain VANUPO:n virallisiin yhteistyötä edistäviin rakenteisiin.

2.3 Poikkihallinnollisen yhteistyön toteutuminen

KYSELYSSÄ vastaajia (n=7) pyydettiin arvioimaan VANUPO:n tunnettuutta ja merkitystä poikkihallinnollisena ohjelmana vastaamalla väitteisiin asteikolla 1–5 arvon 5 ollessa täysin samaa mieltä. Vastaajat arvioivat tuntevansa VANUPO:n sisällöt erittäin hyvin. VANUPO:n myös arvioitiin vaikuttaneen nuorisopoliittiseen ohjaukseen ministeriössä ja edistäneen ministeriöiden välistä poikkihallinnollista yhteistyötä nuorisopoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. VANUPO:n rooli poikkihallinnollisen yhteistyön edistäjänä ei sen sijaan ollut täysin selkeä vastaajille ja vastaukset hajaantuivat kysymyksen kohdalla muita enemmän mediaanin ollessa 3. (Kuvaaja 1.)

KUVAAJA 1. VANUPO:n tunnettuus ja merkitys poikkihallinnollisena ohjelmana ka. (n=7)

KYSELYN vastaajia pyydettiin myös arvioimaan, kuinka hyvin poikkihallinnollinen yhteistyö on toteutunut eri VANUPOn toimenpiteiden kohdalla kouluarvosanoilla 1–5. VANUPO sisältää kolme nuorisopoliittista tavoitetta, jotka ovat: 1. nuorella on edellytykset sujuvaan arkeen – syrjäytyminen vähenee, 2. nuorella on keinot ja taidot osallistumiseen ja vaikuttamiseen ja 3. nuori luottaa yhteiskuntaan - yhdenvertaisuus ja turvallisuus vahvistuvat. Tavoitteet sisältävät yhteensä 15 toimenpidekokonaisuutta, joille kaikille on kirjattu erikseen tarkentavat toimenpiteet. Vastaajat arvioivat erikseen kaikkien 15 toimenpidekokonaisuuden poikkihallinnollista yhteistyötä.

TAVOITTEEN 1. ”Nuorella on edellytykset sujuvaan arkeen – syrjäytyminen vähenee” poikkihallinnolliselle yhteistyölle annettiin yhteisarvosanaksi 3,5. Parhaiten poikkihallinnollisen yhteistyön arvioitiin toteutuneen toimenpidekokonaisuudessa 1. ”Nuorisotakuulla turvataan nuoren pääsy koulutukseen ja työhön” ja toimenpidekokonaisuudessa 5. ”Moniammatillista yhteistyötä ja erityisesti nuorisotyötä vahvistetaan perusopetuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa”. (Kuvaaja 2.) Myös haastatteluissa nuorisotakuuseen liittyvät toimenpiteet nostettiin esiin teemana, jossa on ollut paljon onnistunutta ministeriöiden rajat ylittävää yhteistyötä ja vuorovaikutusta.

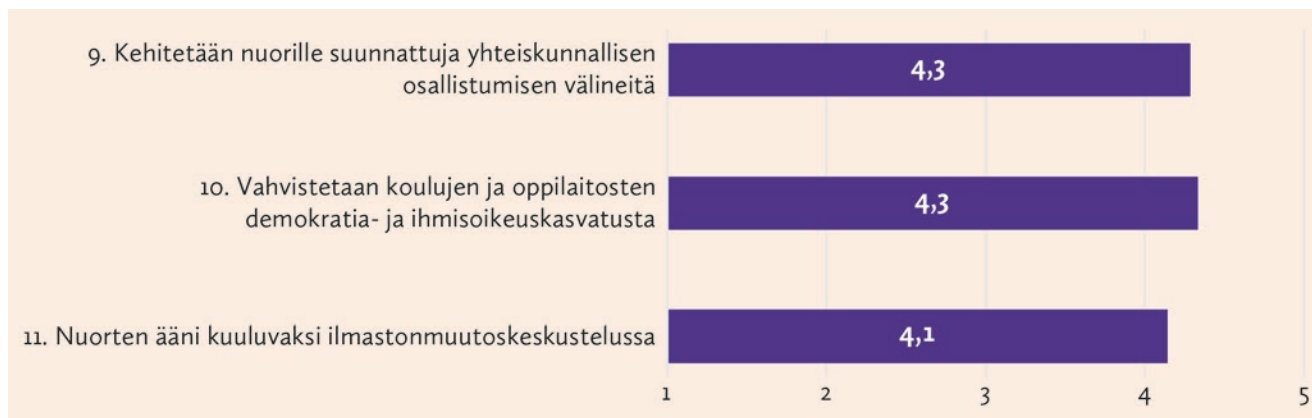
HEIKOIMMIN poikkihallinnollisen yhteistyön arvioitiin toteutuneen toimenpidekokonaisuudessa 4. ”Kehitetään lastensuojelun jälkihuoltoa antamalla nuorelle riittävä ja tarpeenmukainen tuki matkalla aikuisuuteen”. (Kuvaaja 2.) Toimenpide nousi esiin myös haastatteluissa kohtana, joka ei ole edennyt suunnitellulla tavalla. Muut teemat saivat arvosanaksi keskiarvoa hiukan parempia tuloksia, kun katsotaan vastausten keskiarvoa. Lähes kaikkien vastausten kohdalla arvosanat kuitenkin hajautuivat hyvin tasaisesti arvojen 2–5 välille. Näkemykset poikkihallinnollisen yhteistyön toteutumisen onnistumisesta teeman kohdalla eivät siis olleet kovin yksimielisiä.

KUVAAJA 2. Poikkihallinnollisen yhteistyön toteutuminen tavoitteessa 1. Nuorella on edellytykset sujuvaan arkeen – syrjäytyminen vähenee ka. (n=7)

VANUPON toisessa tavoitteessa ”Nuorella on keinot ja taidot osallistumiseen ja vaikuttamiseen” poikkihallinnolliselle yhteistyölle annettiin yhteisarvosanaksi 4,3. Kaikki kolme eri toimenpidekokonaisuutta saivat korkeat arvosanat, jotka hajautuivat välille 3–5. (Kuvaaja 3.) Toimenpidekokonaisuus 10. ”Vahvistetaan koulujen ja oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta” sai osakseen vain arvosanoja 4 ja 5. Myös haastatteluissa toimenpidekokonaisuus nostettiin esiin teemana, joissa on ollut paljon onnistunutta ministeriöiden rajat ylittävää yhteistyötä ja vuorovaikutusta.

VANUPON kolmannen tavoitteen ”Nuori luottaa yhteiskuntaan - yhdenvertaisuus ja turvallisuus vahvistuvat” poikkihallinnolliselle yhteistyölle annettiin yhteisarvosanaksi 3,9. Toimenpidekokonaisuus 12. ”Nuorten ihmissuhde- ja vuorovaikutustaitoja vahvistetaan ja kiusaamiseen puututaan” sai kokonaisuuden heikoimman arvosanan 3,5 muiden toimenpiteiden arvosanojen ollessa vähintään 4 annettujen arvosanojen jakaantuessa välille 3–5. (Kuvaaja 4.)

KUVAAJA 3. Poikkiphallinnollisen yhteistyön toteutuminen tavoitteessa 2. Nuorella on keinot ja taidot osallistumiseen ja vaikuttamiseen ka. (n=7)

KUVAAJA 4. Poikkiphallinnollisen yhteistyön toteutuminen tavoitteessa 3. Nuori luottaa yhteiskuntaan - yhdenvertaisuus ja turvallisuus vahvistuvat ka. (n=7)

HAASTATTELUISSA yksittäisistä toimenpiteistä onnistuneen yhteistyön esimerkkinä mainittiin Ankkuritoiminta, joka kuuluu toimenpidekokonaisuuteen 14. "Vahvistetaan moniammatillista yhteistyötä rikoksilla oireilevien nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja nuorten tekemien rikosten ehkäisemiseksi". Se koettiin helpoksi teemaksi käsitellä VANUPOn kontekstissa. Toimenpide on operatiivinen, useita toimialoja yhdistävä, eikä se herätä "poliittisia intohimoja". Myös toimenpidekokonaisuus 15. "Vahvistetaan koordinaatiota nuoriin kohdistuvan some-houkuttelun ("grooming") ehkäisemiseksi" koettiin helposti lähestyttävänä ja eri toimijoita luonnollisesti yhteen kokoavana toimenpiteenä, johon ei liity kuitenkaan selkeää valtapoliittikan ulottuvuutta. Vahvasti poliittisten linjausten kohteena olevissa asioissa haastateltava koki virkamiehen ja VANUPOn roolin jäävän hyvin pieneksi, jolloin poikkiphallinnollinen yhteistyö VANUPOn kontekstissa ei saa yhtä suurta merkitystä.

KYSELYN vastaajia pyydettiin kertomaan, mitkä kaikki eri ministeriöt ovat olleet mukana toteuttamassa VANUPOn kutakin 15 eri toimenpidekokonaisuutta heidän kanssaan. Kysymyksen tarkoituksena oli arvioida, kuinka laajasti ministeriöiden välistä poikkiphallinnollista yhteistyötä tehdään. Vastauksia verrattiin VANUPossa toimenpidekokonaisuuksille kirjattuihin koordinoivaan ministeriöön ja yhteistyökumppaneihin.

VASTAUSTEN perusteella eri ministeriöiden välinen yhteistyö on VANUPOn kirjauksia laajempaa. VANUPOn kirjatut toimenpiteitä koordinoivat ministeriöt olivat kaikki mainittuna omissa toimenpidekokonaisuuksissaan. Vastauksissa mainittiin yhtä lukuun ottamatta kaikissa toimenpidekokonaisuuksissa yhteistyökumppaniksi ministeriö, jota ei ollut merkitty VANUPOn. Viiden toimenpidekokonaisuuden kohdalla VANUPOn merkittyä ministeriötä ei ollut mainittu kyselyssä yhteistyökumppanina.

HAASTATTELUJEN perusteella poikkiphallinnollisessa yhteistyössä on koettu olevan mukana riittävästi eri toimijoita VANUPOn tavoitteiden saavuttamiseksi. Nuorten hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä keskeisinä ministeriöinä on useimmiten OKM, STM ja TEM. Tämän kolmikron toiminnan kerrottiin olevan merkityksellisessä osassa.

MINISTERIÖIDEN ulkopuolisten sidosryhmien, kuten järjestöjen ja kuntien, kanssa tehtävä yhteistyö sen sijaan voisi olla osan vastaajista mielestä tiiviimpääkin. Toisaalta päävastuu toteutuksesta on oltava aina ministeriöillä, kun kyseessä on hallituksen ohjelma, jossa se määrittelee kautensa ajaksi nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet. Vastuuta ei voi tällöin vierittää muille toimijoille nyt tai tulevaisuudessa.

HAASTATTELUISSA nousi esiin ministeriöiden rajalliset toimeenpanomahdollisuudet. Niissä tapauksissa, kun järjestöiltä tai kunnilta löytyy osaamista ja kykyä toimeenpanosta, voidaan siihen myöntää valtion tukea ja toteuttaa se sitä kautta. Ministeriöiden toimeenpanokoneisto on kapea, joten teemasta riippuen on arkipäivää pyytää eri toimijoita mukaan yhteistoimintaan ja rahoittaa niiden toimintaa. Ministeriöillä on kuitenkin vastuu varmistaa, että tavoitteet saavutetaan ja toimenpide onnistuu.

2.4 Poikkihallinnollista yhteistyötä edistävät ja estävät tekijät

HAASTATTELUJEN perusteella hyvää poikkihallinnollista yhteistyötä edistää lähtökohtaisesti tarpeeksi laaja-alainen tavoitteenasettelu VANUPOssa. Esimerkiksi nostettiin nuorten syrjäytymisen ehkäisy ja NEET-nuorten määrän saaminen laskuun, joka on ”kaikkien, muttei kenenkään asia”. Tavoitteesta tulee poikkihallinnollinen, kun siihen on vaikea vastata minkään yksittäisen ministeriön toimenpiteillä. Esimerkiksi nuorten syrjäytymiseen vaikuttavat vahvasti koulutuspolitiikka, työllisyyspolitiikka ja nuorisopolitiikka, jolloin ongelmaan ei voida vastata ilman rajat ylittävää yhteistyötä. Nuorten osallisuus ja demokratia koettiin aihealueena, joka on synnyttänyt luontevaa yhteistyötä oikeusministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön välille.

SAMAT intressit ja tavoitteet osapuolten välillä auttavat luonnollisesti yhteistyötä. Yhteistyötä edistää myös se, että ihmiset eri ministeriöistä tuntevat toisensa ja luottavat toisiinsa. Yhteistyötä tehdään paljon samojen henkilöiden kanssa myös VANUPO:n ulkopuolisissa asioissa. Poikkihallinnollista yhteistyötä tehdään myös paljon suoraan virkamiesten kesken nuorisopoliittisissa asioissa ilman, että se tulee VANUPO:n tasolla käsiteltäväksi. Hyvä poikkihallinnollinen yhteistyö vaatii kattavaa verkostoyhteistyötä myös oman hallinnonalan sisällä. Isoissa ministeriöissä on useita eri osastoja, jotka voivat olla erillään toisistaan niin substanssin kannalta kuin toiminnallisestikin. Poikkihallinnollinen yhteistyö edellyttää, että virkamies on tietoinen oman ministeriön sisällä tapahtuvista asioista ja välittää tietoa laajasti muille ministeriöille oman ministeriön kantaa edustaen.

POIKKIHALLINNOLLISEN yhteistyön esteiksi nimettiin resurssien puuttuminen. Virkamiesten työnkuviin ei ole varattu tarpeeksi työaikaa poikkihallinnollisen yhteistyön tekemiseksi, vaikka juhlapuheissa korostetaan yhteistyötä, horisontaalisuutta ja hallinnonrajojen ylittämistä. Poikkihallinnollinen yhteistyö mielletään monesti tehtäväksi, jota tehdään, jos siihen jää aikaa ”varsinaisilta” virkamiehen tehtäviltä. Poikkihallinnollinen työote voi tietyissä tehtävissä olla hitaampi tie asioiden hoitamiseksi, vaikka se voisi olla lopulta hedelmällisempi. Kun työ on paineista, voi olla houkuttelevampaa sivuuttaa poikkihallinnollisuuden ideaali, kun vaakakupin toisella puolella painaa tehtävälistan tehokas lyhentäminen. Poikkihallinnollinen yhteistyö on siis osaltaan myös valinta, joka vaatii sitoutumista lähtökohtaisesti siiloutuneessa hallinnossa.

YHTEISTEN VANUPO:n kohdennettujen resurssien puute nähtiin myös poikkihallinnollista yhteistyötä hankaloittavana tekijänä. Rahoitusta on vaikea löytää toimenpiteille, joita toteutetaan useamman eri ministeriön yhteistyönä. Tilannetta sanelee budjettivalmistelun lähtökohdat, joissa määrärahat osoitetaan talousarviossa aina jollekin tietylle ministeriölle. Valtion talousarvion valmisteluvaiheessa on vähän tilaa ja aikaa miettiä ministeriöiden kesken ilmiöitä, joihin olisi poikkihallinnollisesti puututtava. Sen sijaan jokainen tekee parhaansa, jotta omasta näkökulmasta tärkeät määrärahat saisi talousarviossa joko säilytettyä tai lisättyä niitä. Usein yhteistoimintaa mietitään vasta, kun budjet-tiriihin tulokset ovat selvillä ja kaikki tietävät seuraavan vuoden resurssit. Poikkihallinnollisuuden näkökulmasta pohdinta yhteistyöstä tulisi käydä jo ennen kuin ministeriöt esittävät määrärahoja talousarvioon.

HAASTATTELUISSA nostettiin esiin myös VANUPO:n valmisteluprosessiin liittyviä haasteita poikkihallinnollisen yhteistyön näkökulmasta. Ennen uuden VANUPO:n laadintaa täytyy olla selvillä hallituskokoonpano ja puolueiden nuorisopoliittiset tavoitteet VANUPO:n ollessa ensisijaisesti hallituksen nuorisopoliittinen suunnitteluasiakirja. Hallitusohjelman ilmestymisen jälkeen aikaikkuna VANUPO:n laadinnalle laajoine kuulemisineen on niukka. Toisaalta hyvä poikkihallinnollinen yhteistyö vaatisi ministeriöiden välistä yhteistä ilmiöpohjaista pohdintaa ohjelmaan otettavista teemoista. Haastatteluissa nousi esiin myös näkökulma, että VANUPOsta linjataan liian varhaisessa vaiheessa hallituskauden käynnistyttyä, jotta aito poikkihallinnollinen yhteistyö mahdollistuisi.

2.5 VANUPO:n merkitys nuorisopoliittisten tavoitteiden ja toimenpiteiden poikkihallinnollisessa toteuttamisessa

HAASTATELTAVAT eivät nähneet VANUPO:n merkitystä esitettyjen tavoitteiden saavuttamisessa ja toimenpiteiden poikkihallinnollisessa toteuttamisessa kovin suurena. Toisaalta merkitys näyttäytyi hyvin erilaisena eri ministeriöiden

silmin katsottuna. Opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisotyön ja -politiikan vastuualueella VANUPO:n tavoitteet ja toimenpiteet tunnettiin kokonaisuudessaan. Nuorisopolitiikka käsitettiin koko laaja-alaisessa merkityksessään poikkihallinnollisena kokonaisuutena. Sen sijaan muissa ministeriöissä painottui kapeampi, oman ministeriön substanssia ja tehtävää painottava suhde VANUPOon. Nuorisopolitiikan poikkihallinnollista luonnetta lähestytään tällöin tarkoituksellisesti oman sektorin rajatummasta näkökulmasta.

ERI tulokulmat heijastuvat myös kokemuksiin VANUPO:n merkityksestä poikkihallinnollisena ohjelmana. Nuorisopolitiikan ytimestä käsin katsottuna VANUPO nähtiin tärkeänä yhteistyön välineenä. Muiden ministeriöiden näkökulmasta VANUPO näyttäytyi enemmän tiedon kokoamisforumina. VANUPOon tuodaan eri ministeriöstä asioita, jotka on päätetty jo muualta ja ne toteutettaisiin joka tapauksessa.

MINISTERIÖT esittävät tyypillisesti VANUPOon toimenpiteitä, joille on jo varattu resursseja tai joille on tietävästi tulossa resursseja. Toki toimenpiteitä, joiden toteutumisen realistisuutta ei olla millään tavalla varmistettu, ei ole syytä esittääkään. Tilanteeseen vaikuttaa se, että VANUPOlla ei ole omaa budjettia, jolloin toimenpiteet ovat joka tapauksessa jostain muualta rahoitettavia ja toteutuisivat näin ollen myös ilman VANUPOa. Hyvä vertailukohta on kansallisen lapsistrategian toimeenpano, johon on ollut tällä hallituskaudella iso rahoitus. Ohjelmassa on 30 toimenpidettä, jotka eivät välttämättä olisi tapahtuneet ilman lapsistrategian rahoitusta.

VANUPON rooli ja merkitys voi olla hankala hahmottaa, kun linjaukset toimenpiteiden toteuttamiseksi on tehty muualla perustuen poliittisiin tahtotiloihin. Haastatteluissa nousi esiin kokemus virkamiehen pienestä roolista, kun ratkaisut kyseisiin asioihin tehdään kuitenkin ylemmällä tasolla. Toimenpiteiden ympärille on myös yleensä jo rakennettu toimiva virkamiesten välinen poikkihallinnollinen yhteistyö ennen niiden tuomista osaksi VANUPOa.

TOISAALTA tiettyjen toimintakulttuurin muutosta vaatineiden teemojen kohdalla VANUPO:n uskottiin vauhdittaneen hallinnollista yhteistyötä ja sitä kautta itse toteutusta. Asioiden tekeminen poikkihallinnollisessa yhteistyössä nostaa niitä enemmän myös poliittiselle agendalle. Haastatteluissa koettiin sen jo olevan tavoite ja saavutus sinänsä, että nuorisopolitiikan asioista puhuvat eri alojen ministerit, jotka eivät välttämättä muuten sitä tekisi.

2.6 Ministeriöiden välisen poikkihallinnollisen yhteistyön tuloksekkaampi toteutus

HAASTATELTAVAT pohtivat, miten ministeriöiden välinen poikkihallinnollinen yhteistyö olisi entistä tuloksekkaampaa. VANUPOssa nähtiin paljon potentiaalia, jos siitä saataisiin laajemmin tunnettu ohjelma. Siihen tulisi laatia konkreettisia toimenpiteitä, osoittaa riittävä resursointi ja sen tulisi saada osakseen riittävä poliittinen mielenkiinto. Tehokkaampaa ministeriöiden välistä yhteistyötä tarvitaan, jotta saadaan aikaiseksi vaikutuksia ja vaikuttavuutta. Yhteistoiminnalla voitaisiin saavuttaa laadukkaampia tuloksia nuorten hyvinvoinnin edistämisessä ja torjua nuorten syrjäytymisen sosiaalisia ja taloudellisia kustannuksia.

HAASTATTELUISSA nousi myös esiin, että erillisrahoituksen osoittaminen VANUPOlle edistäisi ministeriöiden välistä käytännön yhteistyötä verrattuna nykyisiin siiloutuneisiin määrärahoihin. Olisi syytä pohtia, voisiko poikkihallinnolliselle yhteistyölle olla tulevaisuudessa yhteistä rahaa, jota suunnattaisiin poliittisesti yhteisiin hankkeisiin. Toisaalta koko valtion talousarviota pitäisi ministeriöiden välillä valmistella riittävän korkealla tasolla ilmiöpohjaisesti pidemmällä aikavälillä. Ilmiön kannalta keskeisten ministeriöiden välisestä yhteistyöstä ja työnjaosta tulisi sopia jo ennen budjettivalmistelua. Onnistuminen edellyttää, että ministeriöt tukisivat toistensa määrärahaesityksiä ja kilpailuomien budjettimomenttien puolesta vähenisi.

ILMIÖPOHJAISEN poikkihallinnollisten tavoitteiden asettelun tuloksena tulisi pyrkiä riittävän fokusoidun ohjelman tekemiseen. VANUPOon tulisi valita muutama keskeinen prioriteetti ja isompi asia ja keskittyä niiden toimeenpanoon ja vaikuttavuuden tarkasteluun. Neljä vuotta on tosin lyhyt aika saada vaikuttavuutta aikaiseksi, sillä yhteiskuntapolitiikassa vaikuttavuuteen ja sen osoittamiseen vaadittava aikajänne on pitkä. Sen sijaan tuloksia ja vaikutuksia voidaan saada aikaan. Tämä vaatii riittävän konkreettisten toimenpiteiden laatimista, joihin on luotu kunnolliset mittarit. Myös yhteistyön ajatellaan konkretisoituvan paremmin käytännöllisen työskentelyn kautta.

KONKRETIAN nähtiin toisaalta olevan myös poikkihallinnollisen yhteistyön haaste. Mitä kauempana ollaan konkreettista strategiatasolla, sitä helpompaa on löytää yhteinen linja. Kun mennään lähemmäs toimeenpanoa, esimerkiksi lainsäädännön viilaamista, on yhä vaikeampaa säilyttää yhteinen linja. Mitä konkreettisempia työstettävät asiat ovat, sitä erivämmät käsitykset eri hallinnonaloilla voi olla sen suhteen, mitä niillä käytännössä tarkoitetaan.

HAASTATELTUIDEN perusteella onnistuneen poikkihallinnollisen yhteistyön lähtökohtana on, että avainasemassa oleville virkamiehille selkeästi varataan aikaa yhteistyöhön, koordinaatioon ja yhteissovittamiseen muiden kanssa. Haastatteluissa nousi myös esiin näkökulma, että uuden hallituksen päättäessä ministeriryhmistä, niille tulisi antaa riittävästi toimivaltaa. Haastateltava koki, että hallituksen lapsi- ja nuorisopolitiisessa ministerityöryhmässä sitä ei

ole nyt ollut. Tällöin toiminta typistyy raportoinniksi ilman, että ministeriryhmä pääsisi ohjaamaan toimintaa riittäväällä tarkkuudella.

HAASTATTELUISSA nousi esiin, että yhteistyörakenteisiin on kiinnitettävä huomiota valtioneuvoston sisäisen horisontaalisen yhteistyön lisäksi myös vertikaaliseen yhteistyöhön, eli miten se hoidetaan hyvinvointialueiden, kuntien ja järjestöjen kanssa, joilla on keskeinen rooli hyvinvoinnin edistämisessä. Erityisesti hyvinvointialueiden kanssa yhdyspinta on saatava toimimaan. Kuntien ja hyvinvointialueiden ollessa itsehallinnollisia alueita, tavoitteiden asettaminen ja yhteinen toimeenpano voi olla hankalaa. Hankkeistaminen, joka ei saa aina hyvää vastaanottoa etenkin pienissä kunnissa, on käytännössä ainoa keino laittaa rahaa tiettyihin tunnistettuihin toimenpiteisiin. Jos sovituista toimenpiteistä ajatellaan olevan vastuussa joku muu toimija kuin hallitus itse, reunaehdoista on sovittava tarkasti toteuttajien kanssa.

2.7 Johtopäätökset ja suositukset

VANUPON merkitystä poikkihallinnollisen yhteistyön edistäjänä on lopulta haastava arvioida, sillä ministeriöiden välistä poikkihallinnollista yhteistyötä tehdään paljon samanaikaisesti myös muiden ohjelmien puitteissa. Tämän hallituskauden aikana ministeriöiden välistä yhteistyötä on tiivistänyt haastatteluiden perusteella erityisesti korona, joka nosti esiin paljon lapsiin ja nuoriin kohdistuvia, nopealla aikataululla ratkaistavia kysymyksiä. Näistä vain osasta keskusteltiin VANUPO-yhteistyöryhmässä, osasta taas Korona-yhteistyöryhmässä.

MINISTERIÖIDEN välisen poikkihallinnollisen yhteistyön arvioitiin toteutuvan pääsääntöisesti hyvin eri toimenpiteiden kohdalla. Haastatteluaineisto nosti kuitenkin näkyväksi suuren vaihtelun sen suhteen, kuinka hyvin VANUPO tunnettiin ja kuinka laaja-alaisesti ohjelman eri toimenpidet kokonaisuudet koskivat eri virkamiesten työnkuvia. Aineiston perusteella piirtyy kuva hyvin erilaisesta suhteesta VANUPOon sen perusteella, tarkastellaanko ohjelmaa nuorisopolitiikan ytimestä OKM:stä vai sen liepeiltä muiden hallinnonalojen kautta. Nuorisopolitiikan sisältä katsottuna VANUPOn merkitys on suurempi ja rooli selkeämpi. Tämä tulokulmien vaihtelu rakentaa asiasta samanaikaisesti kahta eri kuvaa VANUPOn merkityksestä poikkihallinnollisen yhteistyön edistäjänä.

ARVIOINNISSA nousi esiin poikkihallinnollisen yhteistyön haasteina hyvin samankaltaisia asioita kuin edellisen, vuosina 2017–2019 voimassa olleen, VANUPOn arvioinnissa. Siinä todettiin VANUPOn merkityksen olevan poikkihallinnollisena ohjelmanä pieninä ja roolin epäselvä. Poikkihallinnollisen yhteistyön ei nähty toteutuvan riittävässä laajuudessa. (Valtion nuorisoneuvosto 2019, 6–7.) Havainto kertoo osaltaan sektorirajat ylittävän yhteistyön esteiden rakenteellisesta ja hitaasti muuttuvasta luonteesta. Toisaalta erityisesti arvioinnin kyselyaineisto luo kuitenkin kuvan monipuolisesta ja onnistuneesta poikkihallinnollisesta yhteistyöstä laaja-alaisen nuorisopoliittisten toimenpiteiden toteuttamiseksi.

TOIMENPIDESUOSITUKSET:

1. **VANUPOn tavoitteet tulee asettaa tarpeeksi laaja-alaisesti ja ilmiöpohjaisesti.** Usean eri ministeriön tehtäväkenttään osuva tavoite edistäisi lähtökohtaisesti poikkihallinnollista yhteistyötä.
2. **VANUPOlle tulee osoittaa erillisrahoitus ministeriöiden välisen yhteistyön edistämiseksi.** Sii-loutuneet määrärahat estävät aitoa ilmiöpohjaista poikkihallinnollista yhteistyötä. Oma määräraha edistäisi VANUPOn merkitystä ja lisäisi poliittista mielenkiintoa ohjelmaa kohtaan.
3. **Virkamiehille tulee osoittaa työaikaa yhteistyöhön, koordinaatioon ja yhteissovittamiseen.** Aito poikkihallinnollinen yhteistyö toimenpiteiden suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi vaatii aikaa, mutta lopputulos on lopulta kestävämpi nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi.
4. **Lisäksi valtion nuorisoneuvosto kehottaa pohtimaan, olisiko tarkoituksenmukaista keskittää laajat nuorisopoliittiset kokonaisuudet nykyistä enemmän yhden ministerin vastuulle.** Eri politiikkasektoreiden toimilla voi olla laajoja nuorisopoliittisia vaikutuksia ja tämä pitäisi joka tapauksessa ottaa paremmin huomioon.

3 Hallituksen nuorisopoliittisten tavoitteiden toteutuminen

VANUPON kolme nuorisopoliittista tavoitetta sisältävät 15 toimenpidekokonaisuutta, joissa on 71 yksittäistä toimenpidettä. Toimenpiteiden konkreettisuus ja laajuus vaihtelevat. Osa toimenpiteistä on selkeitä, osa hyvin abstrakteja. Vaikka VANUPOn tulisi olla ministeriöiden ja valtionhallinnon ohjelma, joitakin toimenpiteistä asetetaan esimerkiksi paikallisille toimijoille, kuten kunnille ja kouluille. Osa ei ole toteutettavissa valtionhallinnon tasolla eikä mitattavissa. Nykyisessä VANUPOssa seurantamittarit on esitelty toimenpidekokonaisuuksettain.

TÄSSÄ arvioinnissa tavoitteilla tarkoitetaan ohjelman kolmea nuorisopoliittista tavoitetta, jotka ovat seuraavat:

1. **NUORELLA** on edellytykset sujuvaan arkeen – syrjäytyminen vähenee
2. **NUORELLA** on keinot ja taidot osallistumiseen ja vaikuttamiseen
3. **NUORI** luottaa yhteiskuntaan - yhdenvertaisuus ja turvallisuus vahvistuvat

TOIMENPIDEKOKONAISUUKSILLA tarkoitetaan kolmen pää tavoitteen alla olevia yleensä useamman toimenpiteen muodostamia teemakokonaisuuksia. Toimenpiteillä tarkoitetaan näiden alla olevia yksittäisiä toimenpiteitä.

TAVOITTEIDEN toteutumista on seurattu ministeriöiden välisessä VANUPO-yhteistyöryhmässä sekä lapsi- ja nuorisopoliittisessa ministeriöryhmässä. Valtion nuorisoneuvoston toteuttama toimenpiteiden toteutumisen arviointi perustuu VANUPO-yhteistyöryhmän kokoamaan muistioon tavoitteiden toteutumisesta sekä toimenpiteiden toteutumisesta tehtyihin kyselyihin ministeriöiden vastuuvirkamiehille. Arvioinnissa on käytetty seuraavaa asteikkoa toimenpiteiden tilaa tarkastellessa:

1. **TOTEUTUNUT** (vihreä)
2. **TOTEUTUNUT** osittain tai toteutus on kesken (keltainen)
3. **EI** toteutunut (punainen)
4. **EI** voida arvioida (sininen)

VANUPO sisältää sekä lyhyen että keskipitkän aikavälin tavoitteita ja toimenpiteitä. Toimenpiteiden toteutumisen tilannekuva perustuu helmikuun 2023 tilanteeseen. Hallituksen nuorisopoliittisiin tavoitteisiin liittyviä toimenpiteitä tultaneen toteuttamaan kevään 2023 eduskuntavaaleihin asti.

LÄHES kolme neljäsosaa ohjelmaan sisältyneistä toimenpiteistä pystyttiin toteuttamaan koronapandemian aiheuttamista haasteista huolimatta (kuvaaja 5). Osa toimenpiteistä oli lähtökohtaisestikin ylihallituskautisia, ja niiden toteutus on vielä kesken. Osa toimenpiteistä on toteutunut vain osittain. Täysin toteutuneita toimenpiteitä on 51, osittain toteutuneita, tai niitä, joiden toteutus on kesken, on 11. Yksikään toimenpide ei ole jäänyt täysin toteutumatta. Sen sijaan yhdeksää toimenpidettä ei voida arvioida. Näissä syynä on yleensä toimenpiteiden asettelun tai muotoilun epämääräisyys.

KUVAAJA 5. Ohjelmakauden 2020-2023 toimenpiteiden toteutuminen, toimenpiteet yhteensä

SEURAAVASSA luodaan yleiskuva tavoitteiden toteutumisen tilanteeseen. Toimenpidekohtainen arvio toteutumisesta on esitetty liitteessä 1.

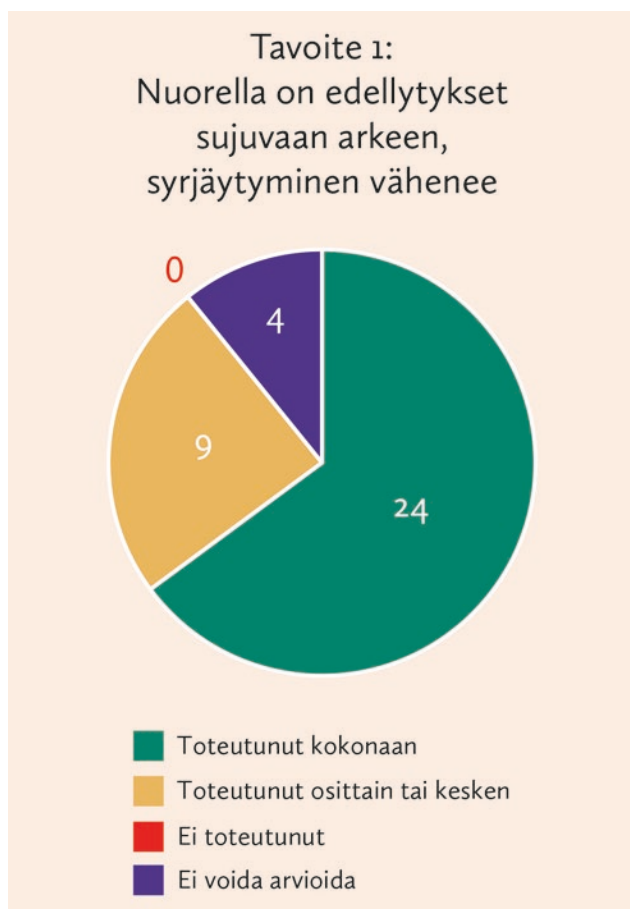
3.1 Nuorella on edellytykset sujuvaan arkeen – syrjäytyminen vähenee

ENSIMMÄINEN nuorisopoliittinen tavoite ”Nuorella on edellytykset sujuvaan arkeen – syrjäytyminen vähenee” sisältää kahdeksan toimenpidekokonaisuutta ja 37 yksittäistä toimenpidettä. Toimenpidekokonaisuudet ovat:

1. **NUORISOTAKUULLA** turvataan nuoren pääsy koulutukseen ja työhön
2. **NUOREN** tarpeet, palvelut sekä etuudet tunnistetaan ja otetaan huomioon sosiaaliturvan kokonaisuudistuksessa
3. **VAHVISTETAAN** nuorten mielenterveyttä
4. **KEHITETÄÄN** lastensuojelun jälkihuoltoa antamalla nuorelle riittävä ja tarpeenmukainen tuki matkalla aikuisuuteen
5. **MONIAMMATILLISTA** yhteistyötä ja erityisesti nuorisotyötä vahvistetaan perusopetuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa
6. **NUORTEN** edellytykset itsenäiseen asumiseen paranevat ja heidän asunnottomuutensa vähenee
7. **NUORELLA** on mahdollisuus mieluisaan harrastukseen
8. **TALOUDENHALLINTA** haltuun ennakoivalla talousneuvonnalla

ENSIMMÄISEN tavoitteen kahdeksassa toimenpidekokonaisuudessa on keskitytty nuorten arjen sujuvoittamiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Toimenpidekokonaisuudet sisältävät toimenpiteitä mm. nuorten mielenterveyden vahvistamiseksi, koulutukseen ja työhön pääsemisen turvaamiseksi, mieluisan harrastuksen mahdollistamiseksi sekä asunnottomuuden vähentämiseksi.

YKSITTÄISISTÄ toimenpiteistä toteutuneita on 24, osittain toteutuneita yhdeksän, toteutumatta jääneitä ei yhtään ja neljää toimenpidettä ei pystytä arvioimaan.

KUVAAJA 6. Ensimmäisen nuorisopoliittisen tavoitteen toimenpiteiden toteutuminen

NUORTEN asunnottomuuden vähentämiseen ja itsenäisen asumisen edellytysten parantamiseen keskittyvä toimenpidekokonaisuus voidaan katsoa kokonaan toteutuneeksi. Toimenpiteissä on mm. parannettu asumisneuvonnan saatavuutta ja kehitetty nuorten asumisen neuvontaa ja ohjausta Ohjaamojen ja Nuorisotasuntoliiton yhteistyönä. Myös taloudenhallinnan ja ennakoivan talousneuvonnan toimenpidekokonaisuus on toteutunut kokonaisuudessaan. Lähes kokonaan on toteutunut myös toimenpidekokonaisuus, joka keskittyy nuorisotakuun toteuttamiseen. Esimerkiksi Ohjaamojen psykososiaalista tukea tarjoava ONNI-toiminta on vakiinnutettu 2,5 miljoonan euron vuotuisella avustuksella. Lisäksi moniammatillinen Ohjaamo-toiminta on esitetty vakiinnutettavaksi.

ENITEN kesken olevia toimenpiteitä löytyy nuorten mielenterveyden tukemiseen keskittyvästä toimenpidekokonaisuudesta, jonka toimenpiteistä kaikki yhtä lukuun ottamatta ovat toteutuneet vain osittain tai niiden toteutus on kesken. Toimenpiteiden keskeneräisyys johtuu osittain siitä, että Kansallista mielenterveysstrategiaa toteutetaan vuoteen 2023 asti ja osittain siitä, että hallituskaudella nuorten mielenterveyden tueksi tehdyt toimet eivät ole keskittyneet VANUPOssa esitettyjen toimenpiteiden edistämiseen. Myös lastensuojelun jälkihuollon uudistamiseen keskittyvä toimenpidekokonaisuus on kesken.

3.2 Nuorella on keinot ja taidot osallistumiseen ja vaikuttamiseen

TOINEN nuorisopoliittinen tavoite on ”Nuorella on keinot ja taidot osallistumiseen ja vaikuttamiseen”, joka sisältää kolme toimenpidekokonaisuutta ja 18 yksittäistä toimenpidettä. Toimenpidekokonaisuudet ovat:

1. **KEHITETÄÄN** nuorille suunnattuja yhteiskunnallisen osallistumisen välineitä
2. **VAHVISTETAAN** koulujen ja oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta
3. **NUORTEN** ääni kuuluvaksi ilmastonmuutoskeskustelussa

TAVOITE keskittyy yhteiskunnallisen osallistumisen, koulujen ja oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen vahvistamiseen ja nuorten ilmastovaikuttamiseen. Toisen nuorisopoliittisen tavoitteen toimenpiteistä toteutuneita on 16, osittain toteutuneita tai kesken olevia ei yhtään ja kahta toimenpidettä ei voida arvioida.

KUVAAJA 7. Toisen nuorisopoliittisen tavoitteen toimenpiteiden toteutuminen

vertaisiin vaikuttamismahdollisuuksiin. Vaikka teemaan liittyviä toimia on tehty, tämän toimenpiteen arvioimiseksi ei ole saatu riittävästi näyttöä.

TOIMENPIDEKOKONAISUUS, jossa on kehitetty nuorille suunnattuja yhteiskunnallisen osallistumisen välineitä (1), on toteutunut täysin. Kokonaisuudessa on mm. toteutettu maahanmuuttajataustaisille nuorille suunnattu valtakunnallinen yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamisen ohjelma, jossa on lisätty kohderyhmän äänen kuulumista erityisesti mediassa ja päätöksenteossa. Toisessa toimenpidekokonaisuudessa on keskitytty koulujen ja oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen. Sen myötä on kehitetty uusia tapoja tukea nuorten osallisuutta ja täydennyskoulutettu opetushenkilöstöä varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksia teemasta. Kolmannessa toimenpidekokonaisuudessa on keskitytty nuorten äänen kuulumiseen ilmastonmuutoskeskustelussa. Sen toimenpiteiden myötä on mm. turvattu nuorten edustus ilmastopolitiikan pyöreässä pöydässä sekä pilotoitu ilmastolain uudistuksen valmistelun yhteydessä nuorille suunnattuja kuulemistyökaluja.

TAVOITE sisältää kaksi toimenpidettä, joita ei voida arvioida. Toinen liittyy Kokeilun paikka-rahoitukseen, jossa oli tarkoitus edistää erityisesti nuorten ehdotuksia hiilijalanjäljen pienentämiseksi. Kokeilun paikka-sivustolla on yhteensä 116 hiilijalanjäljen pienentämiseen keskittyvää ehdotusta, mutta niistä ei voi arvioida, mitkä ovat nuorten tekemiä ehdotuksia. Toisessa toimenpiteessä, jota ei ole pystytty arvioimaan, on pyritty kiinnittämään erityistä huomiota oppilaiden ja opiskelijoiden yhden-

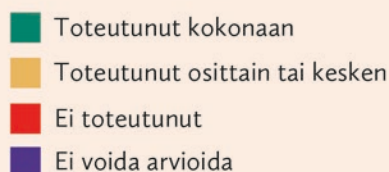
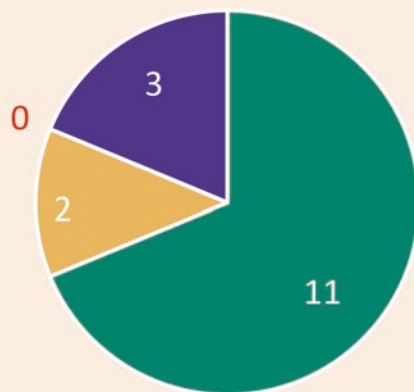
3.3 Nuori luottaa yhteiskuntaan - yhdenvertaisuus ja turvallisuus vahvistuvat

KOLMAS nuorisopoliittinen tavoite on ”Nuori luottaa yhteiskuntaan - yhdenvertaisuus ja turvallisuus vahvistuvat”. Se sisältää neljä toimenpidekokonaisuutta ja 18 yksittäistä toimenpidettä. Toimenpidekokonaisuudet ovat:

1. **NUORTEN** ihmissuhde- ja vuorovaikutustaitoja vahvistetaan ja kiusaamiseen puututaan
2. **TUNNISTETAAN** syrjiviä rakenteita ja lisätään nuorten valmiuksia toimia syrjintätilanteissa
3. **VAHVISTETAAN** moniammatillista yhteistyötä rikoksilla oireilevien nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja nuorten tekemien rikosten ehkäisemiseksi
4. **VAHVISTETAAN** koordinaatiota nuoriin kohdistuvan some-houkuttelun (”grooming”) ehkäisemiseksi

KOLMANNEN nuorisopoliittisen tavoitteen toimenpiteistä toteutuneita on 11, osittain toteutuneita tai kesken olevia kaksi ja kolmea ei voida arvioida. Koko tavoitetta tarkasteltaessa lähes kolme neljäsosaa tavoitteista on toteutettu.

**Tavoite 3:
Nuori luottaa yhteiskuntaan -
yhdenvertaisuus ja turvallisuus
vahvistuvat**

KUVAAJA 8. Kolmannen nuorisopoliittisen tavoitteen toimenpiteiden toteutuminen

epämääräisesti muotoiltu ja tästä syystä vaikea arvioida ja toisessa on asetettu toimenpiteitä valtionhallinnon ulkopuolelle (kunnat ja järjestöt). Kiusaamisen vastaisia toimenpiteitä on kuitenkin toteutettu poikkihallinnollisessa toimenpideohjelmassa "Toimenpideohjelma kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa", joka on alkanut vuonna 2021.

3.4. Seurantamittarit

VANUPOON on kaudella 2020-2023 sisällytetty toimenpidekokonaisuuskohtaiset seurantamittarit. Osa on prosessimittareita, jotka tarkastelevat tehtyjä toimenpiteitä. Osa on tulostittareita, joissa kuvataan muutoksia esimerkiksi nuorten elinoloissa. Mittareita on yhteensä 31. Näistä neljän kohdalla on todettu, että seurantamittari määritellään myöhemmin. Osassa on todettu, mitä tutkimusta käytetään mittarina (esim. Kouluterveyskysely, Nuorisobarometri). Osassa on ollut mittarina yksittäisen tiedonkeruun yksittäinen indikaattori.

OSANA arviointia valtion nuorisoneuvosto tiedusteli ministeriöiden vastuuvirkamiehiltä sitä, miten seurantamittareita on seurattu ja onko ne määriteltä. Tiedusteluissa kävi ilmi, että mittareita ei ole pääsääntöisesti seurattu osana VANUPOON toteuttamista. Myöhemmin määriteltäviksi merkittäviä seurantamittareita ei ole tarkennettu. Arviointia tehdessä myös huomattiin, että osa mittareista ei sovellu kyseisen toimenpiteen tarkasteluun.

KOSKA seurantamittarit todettiin puutteellisiksi, hallituksen nuorisopoliittisten tavoitteiden toteutumista kuvataan muun nuorten hyvinvointitiedon valossa. Tiedot perustuvat valtion nuorisoneuvoston maaliskuussa 2023 julkaisemaan Nuorten hyvinvointikatsaukseen, jossa koottiin yhteen ajankohtaista tilastotietoa nuorten hyvinvoinnista.

3.5. Nuorten hyvinvointi tilastojen valossa

NUORET eivät ole yhtenäinen joukko. Suurin osa suomalaisista nuorista voi hyvin, mutta nuorten hyvinvointi on eriyntynyt. Tähän vaikuttaa esimerkiksi sosioekonominen tilanne, perhetausta ja vähemmistökokemukset ja koettu syrjintä. Viime vuosina nuorten hyvinvointia on haastanut niin ilmastokriisi, koronapandemia kuin Venäjän hyökkäyksen myötä kiristynyt geopoliittinen tilanne Euroopassa. Polarisaatio on todennäköisesti lisääntynyt.

KOKONAAN toteutuneissa toimenpidekokonaisuuksissa on vahvistettu moniammatillista yhteistyötä nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja nuorten tekemien rikosten ehkäisemiseksi sekä vahvistettu koordinaatiota nuoriin kohdistuvan some-houkuttelun ehkäisemiseksi. Rikoksilla oirelevien nuorten kuulemista ja osallisuutta on kehitetty monessa eri kohdassa esimerkiksi rikoksesta tuomitun nuoren rangaistusaikaa suunniteltaessa ja rangaistuksen aikana. Lisäksi moniammatillinen rikosten ennaltaehkäisyyn ja rikoskierteiden katkaisuun tarkoitettu Ankkuri-toiminta on vakiinnutettu koko maassa.

ENITEN kesken olevia tai osittain toteutuneita toimenpiteitä on toimenpidekokonaisuudessa, jossa tunnustetaan syrjiviä rakenteita ja lisätään nuorten valmiuksia toimia syrjintätilanteissa. Kokonaisuudessa on mm. romaninuorille suunnattu toimenpide, joka on pääpiirteittäin toteutunut, mutta koronan aiheuttamien haasteiden vuoksi osa toimenpiteistä on jäänyt toteutumatta. Toimenpide, jossa on tarkasteltu nuorisolan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia on toteutunut pitkälti, mutta täydentävien ja vahvistavien toimenpiteiden suunnittelu ja toteutus ovat vielä käynnissä.

ENITEN toimenpiteitä, joita ei ole voitu arvioida, on toimenpidekokonaisuudessa, jossa vahvistetaan nuorten ihmissuhde- ja vuorovaikutustaitoja ja puututaan kiusaamiseen. Kokonaisuudessa on vahvistettu yhteisöllistä toimintakulttuuria oppilaitoksissa ja lisätty ihmissuhde- ja vuorovaikutustaitoihin lisää osaamista. Kiusaamiseen liittyvät toimenpiteet jäivät molemmat ei voida arvioida -statuksen alle, sillä toinen niistä on

SUOMEN työllisyysaste on ennätyskorkea, myös nuorten työllisyystilanne on parantunut. Kuitenkin merkittävä osa nuorista on vieläkin työn ja koulutuksen ulkopuolella. On vielä näkemättä, millaiset vaikutukset oppivelvollisuuden laajentamisella on ollut. Ilman toisen asteen tutkintoa nuorista on noin joka kuudes. Ilman toisen asteen tutkintoa olevien henkilöiden työllistyminen on haasteellista ja arvioidaan, että työelämässä yhä useampi tulee tarvitsemaan korkeakoulututkintoa ja ilman toisen asteen koulutusta olevien asema tulee entisestään vaikeutumaan.

YLÄKOULULAISISTA noin kolme neljästä kokee terveytensä hyväksi. Osuus laski noin viisi prosenttia ajasta ennen koronapandemiaa. Alkoholia ja tupakkaa käyttävien lasten ja nuorten osuus on pienentynyt, mutta toisaalta ylipaino on yleistynyt. Alle 25-vuotiaiden osalta Suomessa on eniten huumekuolemia Euroopassa. Nuorten elämänhallinnan ongelmista kertoo maksuhäiriöiden määrä. Vajaalla 10 prosentilla nuorista on maksuhäiriö. Osuudessa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia. Nuorten asunnottomuus on vähentynyt. Rikoksia tekevien nuorten määrä on vähentynyt jo pitkään. On viitteitä, että pienempi joukko nuoria tekee enemmän rikoksia kuin aikaisemmin.

NUORTEN itsemurhat ovat vähentyneet huomattavasti viimeisten 30 vuoden aikana. Vaikka kehitys on ollut positiivista erityisesti poikien osalta, on itsemurhan tehneistä silti suurin osa poikia ja nuoria miehiä. Toisaalta tytöt ja nuoret naiset raportoivat esim. Kouluterveyskyselyssä useammin ahdistuneisuudesta ja huolestuneisuudesta omasta mielialastaan. Hoitojonot lasten ja nuorten psykiatriaankasvoivat huomattavasti, mutta ovat alkaneet lyhentyä. Yhä suurempi osa nuorista liikkuu vähemmän kuin mitä suositellaan.

NUORTEN äänestysaktiivisuus oli viime eduskuntavaaleissa kasvussa. Keväällä 2019 eduskuntavaaleissa 18–24-vuotiaista nuorista äänesti 55 prosenttia, kun vuoden 2015 vaaleissa vastaavasta ikäryhmästä äänesti 47 prosenttia. Vuoden 2018 Nuorisobarometrin mukaan 65 prosenttia nuorista oli erittäin tai jonkin verran kiinnostuneista politiikasta. Kiinnostuneiden osuus oli kasvussa. Äänestysaiheet ja äänestäminen riippuvat vahvasti nuoren perhe- ja koulutustaustasta. Edustuksellisen demokratian lisäksi on tärkeää, että nuoret voivat vaikuttaa omassa elinympäristössään. Positiivista onkin, että isompi osa lapsista ja nuorista ilmoittaa, että opettaja rohkaisee heitä mielipiteen ilmaisuun oppitunnilla.

NUORISOBAROMETRISSA noin joka kymmenes nuori ilmoittaa kokeneensa syrjintää viimeisen 12 kuukauden aikana. Kokemukset eriävät huomattavasti taustan mukaan. Tytöt kokevat syrjintää poikia enemmän. Yhteen vähemmistöön kuuluvat keskimääräistä enemmän ja useampaan kuin yhteen vähemmistöön kuuluvat yli kaksi kertaa keskiarvoa enemmän. Vaikuttaa siltä, että koronakriisi ei ole romahduttanut nuorten tulevaisuusoptimismia eikä uskoa yhteiskunnan instituutioihin.

NOIN yhdeksällä kymmenestä nuoresta on harrastus. Osuus on pysynyt ennallaan viime vuosina. Nuorten tyytyväisyys elämään on alkanut palautua koronapandemiasta ja on keskimäärin hyvä. Noin puolet nuorista on mukana jossain järjestössä, usein urheiluseurassa.

3.6. Johtopäätökset ja suositukset

KOKONAISUUTENA voidaan todeta, että selvä enemmistö toimenpiteistä on toteutettu. Joidenkin toimenpiteiden osalta toteutus on muuttunut VANUPOn hyväksymisen jälkeen. Esimerkiksi perusopetuksen laaja Oikeus oppia -kehittämishjelma, johon VANUPOn toimenpiteitä on sisällytetty, koottiin VANUPOn hyväksymisen jälkeen. Neuvoston arviointityössä ministeriöiden lähettämien tiedusteluiden vastauksia lukiessa heräsi kysymys, oliko kyseinen ministeriö tiedostanut aina raportoitun toiminnan olevan osa VANUPOn.

TOIMENPITEIDEN konkreettisuus ja vastuumäärittely vaihtelevat. Vaikka VANUPOn on linjattu olevan valtionhallinnon ohjelma, osa toimenpiteistä oli suunnattu suoraan paikallisille toimijoille, kuten kunnille. Osa toimenpiteistä oli epämääräisiä, esimerkiksi tietyn asian edistämistä ilman, että määriteltiin, kuka asiassa on toimija. Tällaiset seikat aiheuttavat hankaluuksia toimenpiteiden toteutumisen seurannalle sekä seurantamittareiden asettamiselle. Toimenpiteiden määrä 71 on suuri ja voi esittää kysymyksen, olisiko tässä jatkossa vähentämisen ja tiivistämisen varaa.

TOIMENPIDESUOSITUKSET:

1. Toimenpiteiden määrää tulisi vähentää ja muotoilla niin, että ne ovat konkreettisia ja seurattavissa.
2. Seurantamittareiden indikaattorit on yksilöitävä ja niitä on seurattava kauden aikana. Seurantamittarit voisi jakaa tulostittareihin (tavoite) ja prosessimittareihin (toimenpidekokonaisuus).

4 Nuorisotyön ja -toiminnan tukemisen linjaukset

VALTIONEUVOSTON asetuksessa nuorisotyöstä ja politiikasta (211/2017, 2§) säädetään, että valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma sisältää nuorisotyön ja -toiminnan tukemisen linjaukset, mukaan lukien painopisteet nuorisolain 19 §:n mukaisten nuorisolan osaamiskeskusten valtionapukelpoisuuden hyväksymiselle. Osaamiskeskuksia ja niiden painopisteitä lukuun ottamatta muuta nuorisotyön ja -toiminnan tukemista on kuitenkin käsitelty ohjelmassa vain lyhyesti. Ohjelmassa todetaan, että avustamisessa tulee noudattaa nuorisolain tavoitteita ja lähtökohtia ja että tavoiteohjausintressi vaihtelee avustushautilain. Yleisavustuksissa ministeriö ei pääsääntöisesti ohjaa avustettavan toiminnan sisältöä. Hankkeisiin kohdistuvilla erityisavustuksilla on suurempi merkitys ohjausvälineenä kuin yleisavustuksella tuettavissa, jolloin hakijataho määrittää, mihin avustusta hakee.

4.1 Osaamiskeskusten painopisteet, valinta ja ohjaus

OSAAMISKESKUKSET ovat opetus- ja kulttuuriministeriölle yksi nuoriso-työn kehittämisen väline: ne esimerkiksi tuottavat tietoa päätöksentekoon, tukevat informaatio-ohjauksessa ja tarjoavat koulutusta nuorisoalan toimijoille koko maassa. Nuorisoalan osaamiskeskuksena voi toimia kunta, kuntayhtymä, osakeyhtiö, osuuskunta, korkeakoulu, yhdistys tai säätiö, tai niiden sopimukseen perustuva yhteenliittymä. Toimijat hakevat valtionapukelpoisuutta opetus- ja kulttuuriministeriöltä VANUPO-kauden alussa. Valtionapukelpoisuuden hyväksymisen edellytyksenä on, että osaamiskeskus kehittää ja edistää nuorisoalan perus- ja erityisosaamista sekä nuorisoalan asiantuntimuita palveluja tuottamalla, kokoamalla, hyödyntämällä tai jakamalla tietoa nuorista, kasta. Vuonna 2020 valittujen osaamiskeskusten kausi päättynee 31.3.2024.

OSAAMISKESKUSTEN valinta perustuu VANUPOssa määriteltuihin painopisteisiin, jotka opetus- ja kulttuuriministeriö valmistelee. Ohjelmakaudella 2020-2023 painopisteiksi identifioidtiin ministeriön näkökulmasta teemat, jotka koettiin tärkeiksi nuorisoalan kehittämisessä. Teemoista käytiin VANUPOn valmisteluvaiheessa keskusteluja aluehallintovirastojen kanssa. Lisäksi ministeriössä tarkasteltiin aikaisemman politiikkaohjelman painopisteitä ja osaa- miskeskuksia sekä analysoitiin niiden toimintaa. Valmistelun pohjalta syntyi ehdotus siitä, mitä painopisteitä olisi hyvä jatkaa edelliseltä kaudelta ja millaisia uusia sisältöjä tarvitaan.

NUORISOALAN toimijoiden oli mahdollista kommentoida painopisteitä VANUPO-luonnoksen lausuntokierroksella. Jätetyissä lausunnoissa ei varsinaisesti otettu kantaa itse painopisteisiin, vaan enemmänkin osaamiskeskuksiin ja niiden rakenteeseen. Painopisteiden todettiin pääsääntöisesti olevan hyviä, mutta uusiksi painopisteiksi ehdotettiin esimerkiksi kestäväää kehitystä ja mielen hyvinvointia. Useampi lausunnonantaja koki, että painopisteiden tulisi olla linjassa VANUPOssa määriteltyjen nuorisopoliittisten linjausten kanssa ja lisäksi painopisteisiin tarvitaan selkeät mittarit.⁴

VANUPO-OHJELMAAN 2020-2023 valittiin kuusi painopistettä:

1. **NUORISOTYÖ** kunnassa
2. **NUORISOALALLA** toimivien järjestöjen tilannekuva ja vaikuttavuus
3. **OSALLISUUS** ja vaikuttaminen
4. **KOHDENNETTU** nuorisotyö
5. **DIGITAALINEN** nuorisotyö
6. **NUORISOTYÖ** kouluissa ja oppilaitoksissa.

OHJELMASSA kuvataan jokaisen painopisteen osalta yleisluontoisesti nykytila ja keskeiset kehittämiskohteet. Opetus- ja kulttuuriministeriö sopii osaamiskeskusten kanssa niiden tarkemmista tavoitteista ja tekemistä toimenpiteistä erillisissä tavoiteohjausasiakirjoissa, jotka tehdään osaamiskeskuskauden alussa.

⁴ Lausuntopalvelu.fi.

OSAAMISKESKUKSET muodostetaan VANUPO-ohjelman sisältämien painopisteiden mukaisesti. Vuonna 2020 opetus- ja kulttuuriministeriö linjasi valtioapukelpoisuutta haettaessa, että tarkoituksena on hyväksyä yhteensä kuusi osaamiskeskusta (Valtakunnallisten nuorisoalan osaamiskeskusten valtionhakukelpoisuushaku vuosille 2020-2023). Painopisteiden laajuuden vuoksi ministeriö suositti hakijoita muodostamaan yhteenliittymiä. Hakijat muodostivat yhteenliittymät itsenäisesti. Ministeriön toimenkuvaan ei kuulu ohjata yhteenliittymien muodostumista. Hakuilmoituksessa täsmennettiin hakukriteerien avulla VANUPOssa määriteltyjä painopisteitä.

KUUTEEN osaamiskeskukseen oli 12 hakijaa, joista yksi peruutti hakemuksensa hakuajan sisällä. Hakijoista viisi ei tullut valituksi. Haastateltaessa opetus- ja kulttuuriministeriön virkamiestä hän totesi nuorisotoimialan olevan pieni ja hakijoita osaamiskeskusten toteuttajiksi ei ollut paljon. Hän totesi, että osaamiskeskusten tehtävät ovat tiukasti määriteltyjä ja monella toimijalla ei ole niihin riittävää osaamista.

VANUPOSSA määriteltyjä painopisteitä toteuttamaan valitut kuusi useamman organisaation yhteenliittymää on esitetty taulukossa 2.

TAULUKKO 2. Valtakunnalliset nuorisoalan osaamiskeskukset kaudella 2020-2023

PAINOPISTE	OSAAMISKESKUS	KOORDINOIVA TAHO	YHTENLIITTYMÄN MUUT TOIMIJAT
Nuorisotyö kunnassa	Kunnallisen nuorisotyön osaamiskeskus Kanuuna	Lahden kaupunki	Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu/ Nuorisoalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Juvenia, Nuorisotutkimusseura ry, Oulun kaupunki/Koordinaatti, Mieli mielenterveys ry ja Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.
Nuorisoalalla toimivien järjestöjen tilannekuva ja vaikuttavuus	Nuorisoalan osaamiskeskus Kentauri	Suomen Partiolaiset ry	Opintotoiminnan Keskusliitto ry, Talous ja nuoret TAT ry ja Suomen Humanistinen ammattikorkeakoulu Oy
Osallisuus ja vaikuttaminen	Osallisuuden osaamiskeskus	Nuorten Akatemia ry	Kehittämiskeskus Opinkirjo ry, Suomen Nuorisovaltuustojen Liitto ry, Suomen Punainen Risti sekä Oulun kaupunki/ Koordinaatti.
Kohdennettu nuorisotyö	Kohdennetun nuorisotyön osaamiskeskus	Into – etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta ry	Ehkäisevä päihdetyö Ehyt ry, Mieli Suomen mielenterveys ry sekä Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu /Nuorisoalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Juvenia
Digitaalinen nuorisotyö	Digitaalisen nuorisotyön osaamiskeskus	Helsingin kaupunki / Verke	Oulun kaupunki / Koordinaatti
Nuorisotyö kouluissa ja oppilaitoksissa	Nuoska – nuorisotyö kouluissa ja oppilaitoksissa	Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu /Nuorisoalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Juvenia	Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry, Folkhälsan förbund rf, Förening Luckan rf, Kehittämiskeskus Opinkirjo, Lahden kaupunki/ Kanuuna, MIELI Suomen Mielenterveys ry, Nuorisotutkimusseura ry, Vantaan kaupunki, Åbo Akademi

OPETUS- ja kulttuuriministeriö myönsi nuorisoalan osaamiskeskuksille vuosina 2020-2023 yhteensä 19 832 600 euroa. Osaamiskeskusten avustustaso on ollut 4,9 miljoonaa euroa per vuosi, poikkeuksena vuosi 2022, jolloin keskuksia avustettiin 5,1 miljoonalla eurolla (taulukko 3.) Avustukset haetaan vuodeksi kerrallaan, mutta osaamiskeskuksille laaditaan kelpoisuuskautta koskevat avustussuunnitelmat. Avustukset kohdistettiin osaamiskeskusten ja ministeriön yhdessä sopimiin tehtäviin ja toimenpiteisiin, jotka on kuvattu kunkin osaamiskeskuksen tavoiteohjausasiakirjassa⁵. Avustumäärän harkinnassa korostui osaamiskeskusten erilaisuus toisiinsa nähden. Tästä syystä osaamiskeskuksia ei vertailtu toisiinsa, vaan ne arvioitiin yksilöllisesti, suhteessa tavoiteohjausasiakirjaan kirjattujen tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamiseen, nuorisolain mukaisten kriteerien pohjalta.

⁵ <https://okm.fi/nuorisotyön-keskukset>

TAULUKKO 3. Osaamiskeskusten valtionavustukset vuosina 2020–2023

OSAAMISKESKUS	2020	2021	2022	2023
Kunnallisen nuorisotyön osaamiskeskus Kanuuna	935 000	935 000	935 000	908 750
Nuorisoalan osaamiskeskus Kentauri	745 000	745 000	869 700	775 000
Osallisuuden osaamiskeskus	535 000	535 000	616 900	610 000
Kohdennetun nuorisotyön osaamiskeskus	980 000	980 000	980 000	953 750
Digitaalisen nuorisotyön osaamiskeskus	820 000	820 000	820 000	793 750
Nuoska - Nuorisotyö kouluissa ja oppilaitoksissa osaamiskeskus	885 000	885 000	911 000	858 750
YHTEENSÄ	4 900 000	4 900 000	5 132 600	4 900 000

OSAAMISKESKUSTEN ohjaus on opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisovastuualueen virkamiesten vastuulla. Jokaiselle osaamiskeskuksille on nimetty ministeriön nuorisovastuualueen puolesta vastuuvirkamies, joka järjestää säännöllisesti palavereita, joissa keskustellaan osaamiskeskuksen tavoitteiden toteutumisesta. Ministeriön ohjaukselle ei kuitenkaan ole olemassa yhteisiä menettelytapoja tai ohjeita ja ohjauksen sisältö vaihtelee työntekijöittäin. Lisäksi osaamiskeskuksille on järjestetty yhteisiä tilaisuuksia varsinkin osaamiskeskuskauden alussa. Tilaisuuksissa on kannustettu keskinäiseen yhteistyöhön ja yhteistyöhön aluehallintovirastojen kanssa.

4.2 Kuvaus osion toteutuksesta

TÄSSÄ osiossa tarkastellaan VANUPO:n painopisteiden onnistumista ja osaamiskeskusten ohjausta kyselyn ja haastatteluaineiston kautta. Arvioitavia kysymyksiä ovat:

- **MILTÄ** nykyiset VANUPOssa määritellyt osaamiskeskusten painopisteet näyttäytyvät?
- **MITEN** hyvin VANUPO vastaa aluehallintovirastojen tarpeisiin alueellisen nuorisotyön ja -politiikan kehittämisessä?
- **OLIKO** osaamiskeskusten tehtävät, rakenne ja ohjaus onnistunut?

MIELIPITEITÄ VANUPO:n painopisteistä selvitettiin aluehallintovirastojen (AVI) nuorisotoimien viranhaltijoilta marraskuussa 2022 pidetyssä työpajassa sekä osaamiskeskusten henkilökunnalle suunnatussa internetkyselyssä. Aluehallintovirastojen ajatuksia selvitettiin ryhmätyöskentelyllä, jossa keskusteltiin kahdesta eri kysymyksestä. Ryhmätyöskentelyyn osallistui 25 aluehallintovirastojen työntekijää, joista kaksi oli mukana etäyhteyksin. Kuntien nuorisotoimesta vastaavien viranhaltijoiden mielipiteitä kartoitettiin edellisessä VANUPO-arvioinnissa. VANUPO:n merkitys nähtiin teemojen antamisessa. Ohjelma antoi selkänokkaa kunnan sisällä tuoda esille nuorisotoimen asioita.

OSAAMISKESKUSTEN työntekijöiltä koottu aineisto perustuu joulukuussa 2022 ja tammikuussa 2023 tehtyyn Webropol-kyselyyn osaamiskeskusten työntekijöille (liite 3). Kyselyyn vastasi 63 eri henkilöä, joista muutama työskenteli useammassa kuin yhdessä osaamiskeskuksessa. Kyselyssä selvitettiin mielipiteitä VANUPOssa määritellyistä osaamiskeskusten painopisteistä, osaamiskeskusten rakenteesta ja opetus- ja kulttuuriministeriön ohjauksesta. Vastaajat jakautuivat kuuden osaamiskeskuksen välillä taulukon 4 mukaisesti.

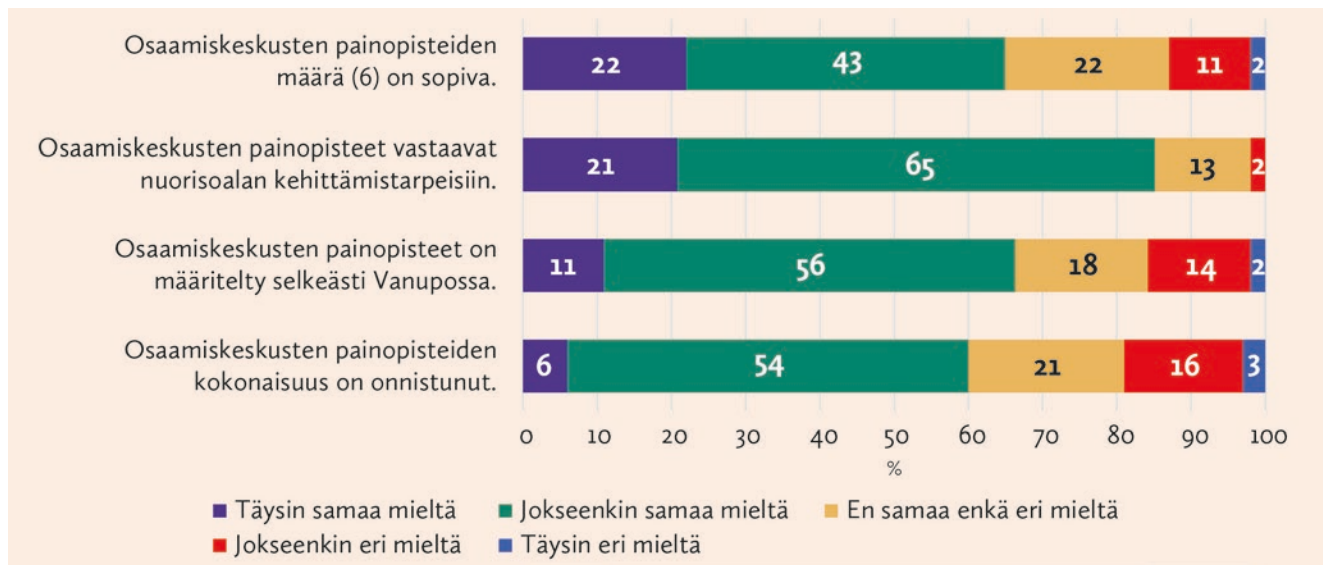
TAULUKKO 4. Vastaajien jakautuminen osaamiskeskuksille tehdyssä kyselyssä (n)

	n
Kunnallisen nuorisotyön osaamiskeskus Kanuuna	17
Osaamiskeskus Kentauri	11
Osallisuuden osaamiskeskus	10
Kohdennetun nuorisotyön osaamiskeskus	12
Digitaalisen nuorisotyön osaamiskeskus	8
Nuorisotyö kouluissa ja oppilaitoksissa osaamiskeskus	16

4.3 Tulokset

KYSELYSSÄ selvitettiin osaamiskeskusten henkilöstön ajatuksia osaamiskeskusten painopisteistä (kuvaaja 9). Tulosten perusteella VANUPOssa on tunnistettu nuorisoalan tärkeitä teemoja, sillä kyselyyn vastanneista useampi kuin neljä viidestä (86 %) oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että osaamiskeskusten painopisteet vastaavat nuo-

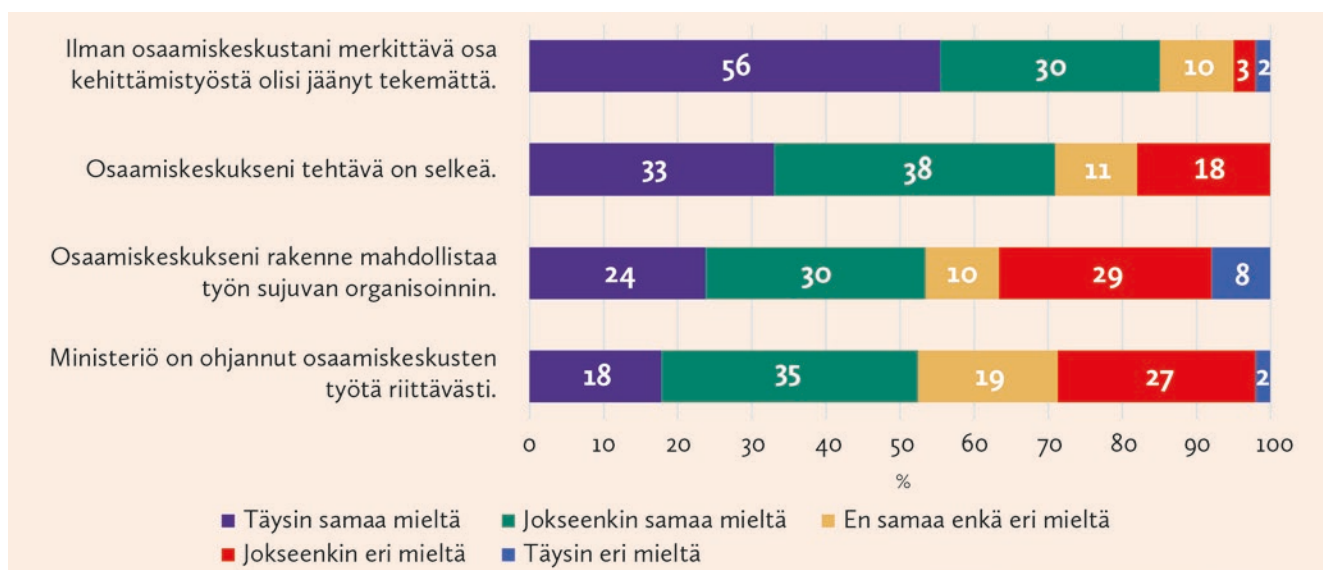
risoalan kehittämistarpeisiin. Painopisteiden kokonaisuuden onnistuminen sen sijaan jakoi mielipiteitä. Hieman yli puolet vastanneista oli jokseenkin samaa mieltä väittämän ”osaamiskeskusten painopisteiden kokonaisuus on onnistunut” kanssa ja vain kuusi prosenttia oli väittämän kanssa täysin samaa mieltä. Tästä voinee päätellä, että juuri valittujen kuuden osaamiskeskuksen teemojen jaottelua ja kokonaisuutta ei pidetty täysin onnistuneena.

KUVAAJA 9. Osaamiskeskusten henkilöstön näkemykset painopisteiden onnistumisesta, %

ALUEHALLINTOVIRASTOJEN viranhaltijoiden työpajassa osaamiskeskusten painopisteitä pidettiin kysyntää vastaavina ja kattavina, mutta ei liian rönstyilevinä. Painopisteiden kokonaisuus nähtiin myös parempana kuin edellisellä kaudella. Avien viranhaltijoiden työpajassa nousi esiin ajatus, pitäisikö kaikkien VANUPOn painopisteiden olla läpileikkaavia ja ilmiölähtöisiä. Työpajoissa pohdittiin myös, voisiko osa osaamiskeskuksista olla läpileikkaavia ja toimia muiden osaamiskeskusten kanssa niitä sparraten. Läpileikkaaviksi teemoiksi ehdotettiin mm. osallisuutta, digitaalisuutta, hyvinvointia ja ruotsinkielisyyttä.

OSAAMISKESKUKSILLE toteutetussa kyselyssä pyydettiin lisäksi arvioimaan ministeriön ohjauksen riittävyyttä (kuvaaja 10). Vastausten keskiarvo asteikolla 1-5 oli 3,4 ja kysymys tuntui jakavan mielipiteitä. Vastaajista noin puolet näki, että ministeriö on ohjannut osaamiskeskuksen toimintaa riittävästi. Jokseenkin tai täysin eri mieltä oli kolmannes vastaajista. Myös kyselyn avovastausten perusteella näkemykset ministeriön ohjauksesta erivät vahvasti. Avovastauksissa kiiteltiin hyvää yhteistyötä ministeriön kanssa, mutta myös kritisoihtiin tavoiteohjausta toisaalta liian tarkaksi ja toisaalta liian ylätaoiseksi. Keskusteluissa opetus- ja kulttuuriministeriön virkamiesten kanssa on tullut esille, että ohjaukseen ei ole olemassa yhteistä käytäntöä vaan kukin virkamies on itse päättänyt tarvittavan ohjauksen keinot. Voidaan tulkita, että ministeriön olisi hyvä pohtia kokonaisuutena osaamiskeskuskentän ohjausta sekä luoda yhtenäisemmät käytännöt yksittäisten osaamiskeskusten ohjaukseen.

KUVAAJA 10. Osaamiskeskusten henkilöstön näkemyksiä ohjauksesta, tehtävästä, rakenteesta ja kehittämisestä, %

OSAAMISKESKUKSILLE tehdyn kyselyn vastauksissa nousi myös esille se, että osaamiskeskusten arvioidaan tuottavan lisäarvoa nuorisoalalle. Sen sijaan osaamiskeskusten rakenne ei vastausten perusteella aina mahdollista työn sujuvaa organisointia. Yli kolmannes vastaajista suhtautui rakenteeseen kriittisesti. Huomio on arvokas ja se tulisi ottaa huomioon tulevaa osaamiskeskuskautta valmisteltaessa. Avovastauksissa kritisoitiin yhteenliittymien sisäistä johtamista, puutteellista koordinaatiota ja liian suurta toteuttajatahojen määrää yhden osaamiskeskuksen sisällä. Osaamiskeskusten yhteenliittymissä eri toteuttajatahojen määrä vaihtelee (ks. taulukko 2).

YLI 70 prosenttia vastaajista näkee, että oman osaamiskeskuksen tehtävä on selkeä. Toisaalta kyselyn avovastauksista kävi ilmi, että joissakin osaamiskeskuksissa on sisäisiä ongelmia ja myös reviiriiriitoja siitä, mikä toiminta kuuluu minkäkin keskuksen toteuttamisvastuulle. Toisaalta avovastauksissa myös kehuttiin oman osaamiskeskuksen hyvää yhteistyötä eri toimijoiden kesken sekä selkeitä tavoitteita. Monet nostivat esille resurssien tilanteen enemmän positiivisena kuin negatiivisena seikkana toiminnassa. Tästä voisi päätellä, että rahoitus keskuksille on ollut riittävää.

4.4 Johtopäätökset ja suositukset

NYKYISESSÄ VANUPOssa linjaukset nuorisotyön ja -toiminnan rahoituksen linjaukset sisältävät pääosin vain osaamiskeskusten painopisteet. Jatkossa VANUPOn tulisi sisältää selkeämmin osaamiskeskusten painopisteiden lisäksi myös nuorisotyön ja -toiminnan tukemisen linjauksia. Tämä voisi vahvistaa kansallista nuorisotyön ja -toiminnan ohjausta. Aiemmissa ohjelma-arvioinneissa on todettu, että VANUPO vaikuttaa kunnissa ja alueilla tehtävään nuorisotyön ja -politiikan suunnitteluun. Poliitiikkaohjelmat toimivat eräänlaisena selkärankana paikallisen päätöksenteon yhteydessä.

OSAAMISKESKUSTEN painopisteiden tulisi pohjautua nuorisotyön ja -toiminnan tukemisen linjauksiin. Tällöin osaamiskeskustoiminta tukisi niissä esitettyjen tavoitteiden saavuttamista nuorisoalalla. Valtion nuorisoneuvosto esitti jo arvioidessaan edellisen VANUPO-kauden (2017-2019) toteutumista, että nuorisoalan osaamiskeskuksista tulee tehdä kokonaisarviointi⁶. Tällöin esitettiin, että arvioinnissa voitaisiin tarkastella esimerkiksi osaamiskeskusrakennetta, rahoitusta sekä toiminnan vaikutuksia. Neuvosto pitää edelleen tärkeänä, että opetus- ja kulttuuriministeriö toteuttaa laajan kokonaisarvioinnin viimeistään nykyisen osaamiskeskuskauden päätteeksi.

TOIMENPIDESUOSITUKSET:

1. Nuorisotyön ja -toiminnan tukemisen linjauksia tulee vahvistaa VANUPOssa muutenkin kuin vain osaamiskeskusten painopisteiden kautta.
2. Ministeriön tulee tarjota osaamiskeskuksille yhdenvertaista ohjausta kauden aikana. Ohjauksella tulee olla ennalta sovitut ja yhtenäiset menettelytavat.
3. Osaamiskeskustoiminnasta on tehtävä kokonaisarvio, jossa tarkastellaan osaamiskeskusten rakennetta, toiminnan vaikutuksia ja resursointia.

⁶ Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (2017-2019) arviointiraportti.

5 Nuorisoalan kansainvälinen ja eurooppalainen toiminta

NUORISOTYÖSTÄ ja politiikasta annetun valtioneuvoston asetuksen 211/2017 mukaan VANUPOssa asetetaan kansalliset tavoitteet nuorisoalan eurooppalaiselle ja kansainväliselle toiminnalle (2 §). Tavoitteita toteutetaan Euroopan unionin yhteistyössä sekä Suomen osallistuessa Euroopan neuvoston, muiden kansainvälisten järjestöjen sekä pohjoisten rakenteiden puitteissa tehtävään yhteistyöhön. VANUPO-kaudelle 2020-2023 asetettiin viisi tavoitetta:

1. **VAHVISTETAAN** nuorisotyön asemaa
2. **LISÄTÄÄN** nuorten tietoisuutta heille kuuluvista oikeuksista
3. **EDISTETÄÄN** nuorten mahdollisuuksia osallistua heitä koskevaan päätöksentekoon eri alueilla
4. **TUETAAN** inklusiota nuoriso-ohjelmien toimeenpanossa
5. **TUETAAN** nuorten ilmastomuutoksen vastaista toimintaa

5.1 Toteutetut toimenpiteet

EUROOPPALAISTEN ja kansainvälisten tavoitteiden tuloksia arvioitaessa on huomioitava, että pandemiatilanne on liikkuvuusrajoitusten vuoksi vaikeuttanut eurooppalaista ja kansainvälistä yhteistyötä kaudella 2020-2023. Monet Suomen esiin nostamat aiheet, kuten nuorisotyön koulutus, digitalisaatio ja ilmastokysymykset ovat olleet uusia, nousevia aiheita. Suomi onkin kaudella 2020-2023 tehnyt ansiokasta työtä keskustelun avaajana usealla rintamalla. Tavoitteisiin valikoituneet läpileikkaavat teemat (2 ja 3) nousivat esiin VANUPO:n lausuntokierroksen myötä ja ne lisättiin osaksi kansallisia tavoitteita. Läpileikkaavien teemojen ongelmana kuitenkin on, että selkeitä toimenpiteitä on hankala osoittaa. Konkreettisimmat tavoitteet ja tulokset liittyvät toiminta-alueisiin 1 ja 5.

1) Vahvistetaan nuorisotyön asemaa

SUOMI on vienyt eteenpäin tavoitetta nuorisotyön aseman vahvistamiseksi laadukkaan nuorisotyön koulutuksen avulla. Suomen EU-puheenjohtajakaudella 2019 EU:n ministerineuvosto hyväksyi laatuaan ensimmäiset nuorisotyöntekijöiden koulutusta koskevat päätelmät (2019/C 412/03). Poliittisen päätöksen konkreettiseksi toimeenpanemiseksi opetus- ja kulttuuriministeriö osallistui aktiivisesti eurooppalaisen vertaisoppimishankkeen valmisteluun, jonka tavoitteena on joustavien, käytäntöön perustuvien ja kansallisia tarpeita vastaavien toimintamallien kehittäminen nuorisotyöntekijöiden koulutuksen edistämiseksi (myös korkea-aste), ja sitä kautta nuorisotyön laadun vahvistamiseksi. Vertaisoppimishanketta on valmisteltu yhteistyössä Euroopan komission ja Euroopan neuvoston kumppanuushankkeen (EU-CoE youth partnership), Saksan, Portugalin, Irlannin, Serbian ja Georgian kanssa. Nuorisotutkimusverkostolla on ollut keskeinen rooli vertaisoppimishanketta tukevan tiedon tuottamisessa. Suomi on vastannut hankkeen korkeakoulutusosion koordinaatiosta. Nuorisotyön korkeakoulutusta (tulkinnasta riippuen) on tällä hetkellä Suomessa, Virossa, Saksassa, Irlannissa, Maltalla ja Iso-Britanniassa.

HUMANISTINEN ammattikorkeakoulu Humak järjesti opetus- ja kulttuuriministeriön ja Erasmus+-ohjelman rahoituksella asiantuntijakokouksen ”Expert meeting on higher education in youth work” Helsingissä 20.-23.9.2022. Kokoukseen osallistui nuorisotyön korkeakouluttajia yhteensä 14 maasta sekä Euroopan neuvoston ja Euroopan komission edustajat. Kokouksen yhtenä tavoitteena oli perustaa nuorisotyön korkeakouluttajien verkosto ja siten vahvistaa heidän osallistumistaan nuorisotoimialan kehittämiseen eurooppalaisessa yhteistyössä. Kokous päätti konkreettisista jatkotoimista, ml. verkostoituminen.

NUORISOTYÖN laadun kehittämiseksi Suomi on toiminut aloitteellisesti myös digitaalisen nuorisotyön edistämiseksi. Suomen EU-puheenjohtajakaudella hyväksytyissä päätelmissä digitaalisesta nuorisotyöstä (2019/C 414/02) oli tavoitteena ennakoida teknologisen kehityksen ja digitalisaation vaikutuksia nuorisotyöhön ja nuorisotyön menetelmiin. Suomen aloitteesta on meneillään monivuotinen Erasmus+-hanke 2020-2022, jossa Suomella on hankkeen kokonaiskoordinaatiovastuu. Hankkeessa on mukana yhteensä 17 maata, joista osa vastaa hankkeen viiden kokonaisuuden toteuttamisesta: Digitaalisen nuoriso-

työn kansalliset strategiat; Digitaidot ja nuorisotyön digitaalinen kapasiteetti; Nuorten digitaitojen parantaminen; Uusia käytäntöjä verkkonuorisotyöhön; Laatuvaatimukset virtuaalisille ja monimuotoliikkuvuuksille. Suomen johdolla toteutettiin hankkeen ensimmäinen kokonaisuus 2020-2021 (loppuraportti <https://www.oph.fi/fi/node/12531>). Aihe osoittautui ajankohtaiseksi ja tarpeelliseksi erityisesti COVID 19-pandemian aiheuttamassa tilanteessa, jossa nuorisotyön oli kehitettävä uusia menetelmiä ja vahvistettava nuorisotyöntekijöiden osaamista digitaalisissa ympäristöissä. Suomen tunnettuus digitaalisen nuorisotyön edelläkävijänä ja osaajana mahdollisti hankkeen toteutuksen.

2) Lisätään nuorten tietoisuutta heille kuuluvista oikeuksista

TAVOITETTA toteutetaan horisontaalisena ja läpileikkaavana teemana Suomen toiminnassa Euroopan unionin ministerineuvostossa ja Euroopan neuvostossa.

3) Edistetään nuorten mahdollisuuksia osallistua heitä koskevaan päätöksentekoon eri alueilla

TAVOITETTA toteutetaan horisontaalisena ja läpileikkaava teemana Suomen toiminnassa Euroopan unionin ministerineuvostossa ja Euroopan neuvostossa.

4) Tuetaan inklusiota nuoriso-ohjelmien toimeenpanossa

OPETUS- ja kulttuuriministeriö pyrkii EU-ohjelmakaudella 2021-2027 vahvistamaan inklusionäkökulmaa ohjelmien toimeenpanossa ja tavoittamaan uusia kohderyhmiä, mukaan lukien heikommassa asemassa olevat nuoret. Eritustaisten nuorten ohjelmiin osallistumisen edistämiseksi on myönnetty hankkeille erillistä inklusiotukea (OPH/Erasmus+) ja valmennuksia on lisätty eri vähemmistöjen edustajille.

5) Tuetaan nuorten ilmastomuutoksen vastaista toimintaa

SUOMI on pyrkinyt vahvistamaan nuorisotyön roolia ja hallinnon alat ylittävää yhteistyötä nuorten tukemisessa ilmastomuutokseen liittyvissä kysymyksissä. Suomen EU-puheenjohtajakauden (2019) neuvostokeskustelun aiheena oli "Youth, youth work and climate change". Osana Suomen puheenjohtajakauden tulosten seurantaan toteutettiin kesällä 2021 kysely, jonka tavoitteena oli selvittää, miten ilmastomuutos on otettu huomioon kansallisissa nuorisopolitiikoissa ja nuorisotyössä. Kyselyn mukaan ilmastomuutos on nousemassa nuorisotyön agendalle, mutta se ei ole vielä tunnustettu nuorisotyön alue. Suomen Pohjoismaiden ministerineuvoston puheenjohtajakauden (2021) teemana OKM:n sektoreilla oli kestävä kehitys. Nuorisotalalla keskityttiin nuorten ja nuorisotyön rooliin ilmastomuutoksen vastaisissa toiminnoissa.

5.2 Johtopäätökset ja suositukset

NUORISOALAN eurooppalaisen ja kansainvälisen yhteistyön toteuttamisessa on huomioitava useita kansallisia ja kansainvälisiä prosesseja. Eurooppalaisen agendan lisäksi EU-asioiden kansallinen päätöksentekoprosessi asettaa puitteet Suomen EU-toiminnalle. Nuorisotalan eurooppalaiset ja kansainväliset tavoitteet eivät myöskään voi olla hallinnon alat ylittäviä ja liittyä muiden ministeriöiden toimialoihin johtuen sektorikohtaisista agendoista ja eri prosessien eriaikaisuudesta. Tavoitteiden toteuttamismahdollisuuksiin ja aikatauluun vaikuttaa myös se, että niitä toteutetaan yhteistyössä muiden jäsenvaltioiden ja kansainvälisten toimijoiden kanssa, pyrkien sisällyttämään Suomen tavoitteita eurooppalaisiin politiikka-asiakirjoihin ja prosesseihin. Nuorisotalan eurooppalaisilla ja kansainvälisillä tavoitteilla ei ole suoraa yhteyttä hallituksen nuorisopoliittisiin tavoitteisiin, mutta ei myöskään nuorisotyön ja -toiminnan tukemisen linjauksiin tai osaamiskeskusten painopisteisiin.

TOIMENPIDESUOSITUKSET:

1. Nuorisotalan eurooppalaiset ja kansainväliset tavoitteet tulee pyrkiä nivomaan aiempaa selkeämmin VANUPO:n muihin tavoitteisiin.
2. Läpileikkaavat periaatteet ja konkreettiset tavoitteet tulee erottaa toisistaan selkeästi.

6 Lopuksi

VALTIONEUVOSTO hyväksyi joulukuussa 2019 toisen valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman vuosille 2020–2023. Ohjelmassa hallitus asetti kolme nuorisopoliittista tavoitetta: 1) nuorella on edellytykset sujuvaan arkeen – syrjäytyminen vähenee, 2) nuorella on keinot ja taidot osallistumiseen ja vaikuttamiseen ja 3) nuori luottaa yhteiskuntaan - yhdenvertaisuus ja turvallisuus vahvistuvat.

OHJELMAA valmisteltaessa ei kuitenkaan tiedetty, miten voimakkaasti vain hetken päästä koronapandemia muokkasi maailmaa ja nuorten arkea. Koulut ja oppilaitokset olivat etäopetuksessa ja suurin osa harrastuksista tauolla. Ystävien ja läheisten tapaaminen väheni, ahdistus lisääntyi ja nuorten mahdollisuus vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin asioihin heikkeni. Samalla, kun toisille pandemian aiheuttamat sulkutoimet tarjosivat mahdollisuuden viettää aikaa perhepiirissä, toiset kamppailivat yksinäisyyden ja turvattomuuden kokemusten kanssa. Vanhempien ja läheisten lähtökohdat tukea nuoria olivat erilaiset. Nuorten parissa työskentelevät tekivät parhaansa sopeuttaakseen toimintaa muuttuviin rajoituksiin. Pandemian jäädessä taka-alalle keväällä 2022 maailma koki uuden kriisin, kun Venäjä aloitti hyökkäyssodan Ukrainaan. Myös Suomessa moni kärsi lisääntyvästä turvattomuudesta maailmanpoliittisen tilanteen muuttuessa. Sodan seuraukset tuntuvat monen nuoren arjessa kohonneina elinkustannuksina ja heikentyneinä mahdollisuuksina osallistua yhteiskuntaan taloudellisten vaikeuksien vuoksi.

ON selvää, että pandemia, Venäjän hyökkäys Ukrainaan ja maailmantalouden huonontuneet näkymät ovat vaikuttaneet hallituksen nuorisopoliittisten tavoitteiden toteutumiseen. Kriisit ovat haastaneet useita nuorten arkeen liittyviä ulottuvuuksia: pääsyä koulutukseen ja työhön, toimeentuloa, mielenterveyttä ja harrastamista. Onkin ollut ensiarvoisen tärkeää, että arjen tukemiseen liittyvien toimenpiteiden toteuttamisessa onnistutaan. Arvioinnin tulokset osoittavat, että VANUPO:n toimenpiteillä on toteutettu Nuorisotakuuta, vahvistettu koulutusta sekä edistetty itsenäisen asumisen edellytyksiä ja taloudenhallintaa. Sen sijaan mielenterveysstrategiaan ja sosiaaliturvauudistukseen liittyvät toimenpiteet ovat kesken, ja niiden toimeenpanoa jatketaan tulevilla hallituskaudella.

OHJELMAKAUDELLA on myös tehty merkittävää perustyötä nuorten aktiivisen kansalaisuuden edistämiseksi esimerkiksi demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen saralla. Poliittisen aktiivisuuden kehityksestä kaudella on toistaiseksi vähän tietoa, mutta sekä nuorten äänestysaktiivisuus, että politiikkakiinnostus olivat kasvussa ohjelmakauden alkaessa. Samalla poikkeusajat eivät välttämättä tukeneet nuorten yhteiskunnallista osallistumista, kun päätöksenteko keskittyi nopeasti muuttuvassa kriisitilanteessa maan johdolle. Nuoret jäivät paitsioon päätöksistä, joiden vaikutukset koskivat heitä kokonaisvaltaisesti.

HALLITUKSEN kolmantena nuorisopoliittisena tavoitteena oli nuorten luottamuksen, yhdenvertaisuuden ja turvallisuuden vahvistaminen. Nuorisobarometrien mukaan koronakriisi ei romahduttanut nuorten tulevaisuusoptimismia eikä uskoa yhteiskunnan instituutioihin. Nuoret myös kokevat aiempaa vähemmän turvattomuutta tai epävarmuutta toimeentulosta, terveydestä ja syrjäytymisestä. Sen sijaan yhdenvertaisuuden toteutumisessa on edelleen tehtävää. Esimerkiksi vähemmistöön kuuluvat kokevat selvästi valtaväestöä enemmän syrjintää.

KOKONAISUUDESSAAN koronakriisin hoitaminen vaati hallinnolta resursseja ja viivästytti joidenkin VANUPO:n sisältävien toimenpiteiden toimeenpanoa. Toisaalta lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukemiseen osoitettiin lisärahoituksia, jotka ovat vauhdittaneet pandemian vaikutuksista palautumista. Kriiseistä huolimatta ohjelmakauden vauhtia arvioida onnistuneen hyvin, sillä kolme neljästä toimenpiteestä on toteutunut. Kauden 2020-2023 VANUPO on sisältänyt sekä pitkän että lyhyen aikavälin toimenpiteitä. Onkin huomattava, että nuorten hyvinvointiin tähtäävää nuorisopolitiikkaa ei tule tehdä vain hallituskauteen sidotusti. Ohjelmakaudelle osuneiden kriisien lisäksi nuorten hyvinvointiin vaikuttavat monet aiemmilla hallituskausilla tehdyt päätökset ja muu yhteiskunnallinen kehitys.

TULEVALLA ohjelmakaudella valtion nuorisoneuvosto haluaa nostaa ohjelman keskiöön nuorten yhteisöllisyyden tukemisen. Vuoden 2022 Nuorisobarometrissa monet nuoret kertovat kohdanneensa erilaisia vaikeuksia elämässään. Ystävien tuki on ollut nuorille merkittävin yksittäinen asia, joka on auttanut selviytymään vaikeasta tilanteesta. Nuoret kuitenkin tapaavat kavereitaan aiempaa harvemmin. Vastoinikäymiset myös kasautuvat heikommassa asemassa oleville nuorille, jotka samalla kokevat kuuluvansa yhteisöihin muita heikommin. Nuorten yhteisöllisyyden vahvistaminen olisi erityisen merkittävää tilanteessa, jossa kuluva ohjelmakautta leimasivat monenlaiset kriisit ja jaksamisen haasteet sekä rajoitetut mahdollisuudet yhteisen arjen jakamiseen.

TULEVAA ohjelmakautta valmisteltaessa valtion nuorisoneuvosto korostaa nuorten mielen hyvinvointia tukevien monialaisten toimenpiteiden tärkeyttä. Nuorten kokema ahdistuneisuus ja uupumus ovat lisääntyneet hälyttävästi samalla, kun pääsy mielenterveyspalveluihin on vaikeutunut. Neuvosto katsoo, että VANUPO:n toimenpiteillä tulee vahvistaa nuorten kokemusta yhteisöihin kuulumisesta, panostaa mielenterveyspalveluiden saatavuuteen ja matalan

kynnyksen tukeen sekä kiinnittää erityishuomiota vähemmistöryhmien hyvinvointiin. Nuoria ei tulekaan käsitellä vain yhtenä joukkona, vaan osa toimenpiteistä on selkeästi kohdistettava tietyille, etenkin heikommassa asemassa oleville ryhmille.

Lähteet

KATSAUS nuorten hyvinvointiin 2023. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja, numero 70. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2023/03/hyvinvointikatsaus_saavutettava.pdf

PÄÄMINISTERI Sanna Marinin hallituksen ohjelma. Osaava ja osallistava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu: 21.3.2023.

NUORISOLAKI 1285/2016. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285#Pidm45949345743136>. Viitattu: 1.11.2022.

VALTAKUNNALLINEN nuorisotyön- ja politiikan ohjelma 2020–2023. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:2. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-697-3>. Viitattu: 1.11.2022.

VALTION nuorisoneuvosto 2019. Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO) 2017–2019 arviointiraportti. Saatavissa: <https://tietoanuorista.fi/julkaisut/arvioinnit-valtionhallinnon-toimenpiteista/>. Viitattu: 8.12.2022.

VALTIONEUVOSTON asetus nuorisotyöstä ja -politiikasta (211/2017). Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170211>. Viitattu: 7.11.2022.

LIITE 1. HALLITUKSEN NUORISOPOLIITTISTEN TAVOITTEIDEN TOTEUTUMINEN

Toimenpide toteutunut täysin

Toimenpide toteutunut osittain tai sen toteutus on kesken

Toimenpidettä ei voi arvioida

Toimenpide ei toteutunut

TAVOITE 1: NUORELLA ON EDELLYTYKSET SUJUVAAN ARKEEN – SYRJÄYTYMINEN VÄHENEE

TAVOITE 1 sisältää kahdeksan toimenpidekokonaisuutta ja 37 toimenpidettä. Toimenpiteistä 24 on toteutunut täysin, yhdeksän toteutunut osittain tai niiden toteutus on kesken ja neljää ei voida arvioida.

KOKONAISUUS 1: Nuorisotakuulla turvataan nuoren pääsy koulutukseen ja työhön

NUORISOTAKUUN puitteissa vahvistetaan niitä palveluja, joissa kohdataan haastavissa elämäntilanteissa olevia nuoria. Nuorisotakuussa lisätään mahdollisuuksia kasvokkain tapahtuvaan tukeen kehittämällä ohjaamo-toimintaa. Psykososiaalista tukea Ohjaamo-toiminnassa tarjoavan Onni-toimintamallin juurruttamista jatketaan.

OHJAAMOJEN verkostoa kehitetään ja vahvistetaan edelleen.

NUORISOTAKUUN toimeenpanossa varmistetaan tiedonkulku viranomaisten välillä toimenpiteiden ja hankkeiden koordinaatiossa valtioneuvoston tasolla. Tavoite varmistetaan tiiviillä yhteistyöllä erityisesti työ- ja elinkeinoministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön sekä opetus- ja kulttuuriministeriön välillä.

PALVELURAKENNEUUDISTUKSISSA huomioidaan nuorisotakuun tavoitteiden toteutuminen.

KOKONAISUUS 2: Nuoren tarpeet, palvelut sekä etuudet tunnistetaan ja otetaan huomioon sosiaaliturvan kokonaisuudistuksessa

SOSIAALITURVAA kehitettäessä otetaan huomioon nuorten elämänvaiheesta johtuvat erityiset tarpeet.

SOSIAALITURVAUUDISTUKSESSA palvelujen ja etuuksien kokonaisuuksia tarkastellaan läpileikkaavasti nuorten tarpeet huomioiden.

SOSIAALITURVAN uudistamisella pyritään myös nuorten pitkäaikaisen toimeentulotuen tarpeen vähenemiseen.

PYRITÄÄN kiinnittämään nuoret koulutukseen ja työelämään eri elämänvaiheessa huomioimalla mahdollisen erityisen tuen ja muiden erityisjärjestelyjen tarve.

KOKONAISUUS 3: Vahvistetaan nuorten mielenterveyttä

VARMISTETAAN, että kouluissa tunnistetaan tuentarpeet mielenterveys- ja päihdehäiriöissä, pystytään tarjoamaan riittävä ensihoito ja mahdollinen jatkohoitoonohjaus, jotta nuoret saavat apua ongelmiinsa oikea-aikaisesti, ilman kynnystä ja viiveitä.

KOULUISSA ja oppilaitoksissa otetaan käyttöön vaikuttavia menetelmiä, joilla pystytään puuttumaan jo varhain nuorten mielenterveyden häiriöihin.

 VARMISTETAAN että myös koulutuksen ja työn ulkopuolella olevat nuoret (NEET-nuoret) saavat tarpeensa mukaiset psykososiaalisen ja arjen tuen palvelut lähellä asuin- ja toimintaympäristöään mm. kehittämällä monialaisia Ohjaamoja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen jatkohankkeessa luodaan mallit ja suositukset perustason mielenterveystyölle ja eri palveluiden väliselle yhteistyölle koulutuksen ja työn ulkopuolella oleville nuorille.

 VARMISTETAAN että nuorilla, joilla on sairauden vuoksi alentunut toimintakyky, on mahdollisuudet koulutukseen omien voimavarojensa puitteissa. Laajennetaan ja vakiinnutetaan koulutus- ja työelämävalmiuksia vahvistavien ja työelämäosallisuutta lisäävien toimintamallien käyttöä.

 HYÖDYNNETÄÄN ja kehitetään digitaalisia palveluja ja huolehditaan niiden helpposta saatavuudesta mm. kehittämällä julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kolmannen sektorin yhteistyötä.

 VARMISTETAAN resurssit päihdeongelmien tunnistamiseen ja ehkäisevään päihdetyöhön, jotta nuori saa riittävästi tukea ja hoitoa varhaisessa vaiheessa ongelmiinsa.

 PARANNETAAN perusterveydenhuollossa ja oppilas- ja opiskeluhoitoloissa toteutettavien psykoterapioiden ja psykososiaalisten menetelmien (sekä hoitoa että ehkäiseviä toimia) saatavuutta. Palvelujärjestelmän laajenemassa kokonaisuudessa tarvitaan myös yhteistyörakenne muiden viranomaisten, järjestöjen ja kunnan muiden toimialojen kanssa

 TUETAAN nuoria, joiden elämässä on psyykkistä kuormitusta. Se tarkoittaa esimerkiksi nuoria, joiden vanhemmilla, huoltajilla tai lähiomaisilla on sairauksia, ja haavoittuvassa asemassa tai elämäntilanteessa olevia nuoria.

KOKONAISUUS 4: Kehitetään lastensuojelun jälkihuoltoa antamalla nuorelle riittävä ja tarpeenmukainen tuki matkalla aikuisuuteen

 UUDISTETAAN täysi-ikää lähestyvien ja täysi-ikäisten lastensuojelun jälkihuolto hallitusohjelman mukaisesti aivan uudenaikaiseksi, monialaiseksi aikuistumisen tueksi.

KOKONAISUUS 5: Moniammatillista yhteistyötä ja erityisesti nuorisotyötä vahvistetaan perusopetuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa

 OPETUS- ja kulttuuriministeriö kehittää toimenpiteitä moniammatillisen yhteistyön vahvistamiseksi perusopetuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa. Toimenpiteet toteutetaan hallitusohjelman laatu- ja tasa-arvo-ohjelmien yhteydessä. Toimet tukevat osaltaan hallitusohjelman tavoitetta vahvistaa oppilaitosten ja opiskelijahuollon palveluja, jotta nuoret saavat tarvitsemaansa tukea, tavoitetta vahvistaa oppilaitosten yhteistyötä kuntien ja kolmannen sektorin toimijoiden välillä sekä tavoitetta vahvistaa lasten, nuorten ja perheiden matalan kynnyksen tukipalveluja.

 LISÄKSI hallitusohjelman mukaisesti vahvistetaan oppilaitosten yhteisöllistä toimintakulttuuria sekä oppilaiden ja opiskelijoiden roolia ja vaikutusmahdollisuuksia koulu yhteisöissä.

 PERUSOPETUKSEN alalla toteutettavassa laadun ja tasa-arvon kehittämissuunnitelmassa vuosille 2020-2022 ministeriö toteuttaa moniammatillista toimintamallia erityisesti nuorisotyön vahvistamiseksi kouluissa koskevan hankkeen. Hankkeessa hyödynnetään olemassa olevaa tutkimusta, kokemusta ja tietoa nuorisotyön ja koulujen yhteistyön hyödyistä ja kehitetään hyviä käytäntöjä moniammatillisen yhteistyön ja erityisesti kouluissa toteutettavan nuorisotyön vahvistamiseksi, levittämiseksi ja vakiinnuttamiseksi nuorten hyvinvoinnin ja kouluviihtyvyyden, koulutuksellisen tasa-arvon ja oppilaitosten yhteisöllisyyden vahvistamiseksi ja erityisesti syrjäytymiskehityksen ennaltaehkäisemiseksi. Ammatillisessa koulutuksessa toteutettavassa hankkeessa kehitetään ja levitetään valtakunnallisesti erilaisiin kuntiin soveltuvia nuorisotyön ja oppilaitosten yhteistyömalleja opiskelijoiden hyvinvoinnin tukemiseksi. Toiminnan vaikuttavuutta mitataan tutkimuksen avulla.

 YHTENÄ painopisteenä hankkeessa on maahanmuuttajataustaisten oppilaiden ja näiden perheiden tavoittaminen ja tukeminen.

 LISÄTÄÄN mielenterveysosaamista ja -taitoja kouluissa. Vahvistetaan kasvuikäisten mielenterveystaitojen ja hyvän itsetunnon kehittymistä lisäämällä tietoa hyvistä käytännöistä, panostamalla mielenterveystaitoja edistävien työtapojen koulutukseen sekä vaikuttamalla toimintakulttuuriin perusopetuksessa.

 VARMISTETAAN oppilas- ja opiskelijahuollon sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon mielenterveystyön riittävät voimavarat ja ammattiryhmien välinen koordinoitu yhteistyö.

KOKONAISUUS 6: Nuorten edellytykset itsenäiseen asumiseen paranevat ja heidän asunnottomuutensa vähenee

- **HALLITUSOHJELMAN** mukaisesti YM käynnistää uuden yhteistyöohjelman asunnottomuuden puolittamiseksi. Ohjelmaan osallistuvien kaupunkien suunnitelmissa tulee ottaa huomioon nuorten asuminen (tarvittavat asunnot ja tuki).
- **PARANNETAAN** asumisneuvonnan saatavuutta. Nuoret ovat painopisteenä asumisneuvonnan laajentamisessa kaikkiin asumismuotoihin.
- **OHJAAMOISSA** on kehitetty nuorille kohdistuvaa asumisen ohjausta ja neuvontaa yhteistyössä Nuorisoasunto-
liiton kanssa. Jatketaan nuorten asumisasioiden edistämistä Ohjaamoissa.
- **HALLITUSOHJELMAN** mukaisesti edistetään valtion tukemaa kohtuuhintaista asuntotuotantoa sekä erityisesti nuoriso- ja opiskelija-asuntojen tuotantoa. Nuorille tulee olla erilaisia asumisvaihtoehtoja.

KOKONAISUUS 7: Nuorella on mahdollisuus mieluisaan harrastukseen

- **NUORTEN** harrastamisen tukemiseksi toteutetaan monipuolinen toimenpidekokonaisuus, Suomen malli lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksien takaamiseksi. Erityistä huomiota kiinnitetään harrastusten maksuttomuuteen tai kohtuuhintaisuuteen ja kokonaan ilman harrastusta olevien nuorten tavoittamiseen, sekä siihen, että harrastusmahdollisuuksia on tarjolla myös koulupäivän yhteydessä. Sukupuolittumisen vähentäminen otetaan huomioon osana harrastamisen edistämistä.
- **TOTEUTETAAN** Valtti-toimintamalliin perustuva valtakunnallinen ohjelma, jonka kohteena ovat esimerkiksi vammaisuuden, asuinpaikan, etnisen taustan tai taloudellisen tilanteen vuoksi harrastuksista syrjäytymisvaarassa olevat nuoret. Ohjelma sisältää yksilöllistä neuvontaa soveltuvien harrastusten etsimiseen, tuettuja matalan kynnyksen kokeiluja ja henkilökohtaisen saattajan kokeilu- ja alkuvaiheen ajaksi.
- **TUETAAN** valtakunnallisen harrastuspassin toteutusta. Harrastuspassiin sisällytetään
- **YLÄKOULUIKÄISTEN** nuorten käyttöön harrastusten kokeilukertoja, erilaisia harrastussisältöjä esimerkiksi alkeiskurssin urheilulajiin tai valokuvaukseen, maksuttomia palveluja kuten joukkoliikennettä tai elokuva- ja tahtumalippuja.
- **TOTEUTETAAN** nuorten ideoimaa valtakunnallista harrastusviikkoa yhdessä Kuntaliiton, Suomen Olympiakomitean ja valtakunnallisten harrastusjärjestöjen kanssa.
- **MAHDOLLISTETAAN** uudenlaisten ohjattujen harrastustoimintojen kokeilut, joissa hyödynnetään digitaalista mediaa ja teknologiaa välineenä, sisältönä tai toimintaympäristönä.

KOKONAISUUS 8: Taloudenhallinta haltuun ennakoivalla talousneuvonnalla

- **HANKKEESSA** vahvistetaan poikkihallinnollista yhteistyötä eri viranomaisten ja kolmannen sektorin välillä velkakierteiden ehkäisemiseksi sekä kehitetään kansalaisten talousosaamista ja taloudenhallintaa eri ikäryhmissä ja parannetaan ylivelkaantuneiden avunsaantia.
- **TOIMINNASSA** korostuu asiakkaan oikea palvelu oikea-aikaisesti. Sidosryhmäyhteistyöllä tavoitetaan asiakkaat laajamittaisesti valtakunnallisesti ja alueellisesti.
- **TOIMINTAMALLEJA** suunnitellaan ja kehitetään ulosoton ja talous- ja velkaneuvonnan henkilöstön ja sidosryhmien kanssa aktiivisessa yhteistyössä. Sidosryhmäyhteistyö aloitetaan sosiaalitoimen ja Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Hankkeen edetessä yhteistyötä laajennetaan muihin viranomaisiin ja kolmannen sektorin toimijoihin.
- **TOIMINTAMALLEJA** suunnitellaan ja kehitetään ulosoton ja talous- ja velkaneuvonnan henkilöstön ja sidosryhmien kanssa aktiivisessa yhteistyössä. Sidosryhmäyhteistyö aloitetaan sosiaalitoimen ja Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Hankkeen edetessä yhteistyötä laajennetaan muihin viranomaisiin ja kolmannen sektorin toimijoihin.

- **ERITYISESTI** nuoria hanke tavoittaa muun muassa sosiaalitoimen ja rikosseuraamusviraston kanssa tehtävässä yhteistyössä. Toiminnan laajentuessa myös muiden sidosryhmien kautta tavoitetaan alle 30-vuotiaita nuoria.

TAVOITE 2: NUORELLA ON KEINOT JA TAIDOT OSALLISTUMISEEN JA VAIKUTTAMISEEN

TAVOITE 2 sisältää kolme toimenpidekokonaisuutta ja 18 toimenpidettä. Toimenpiteistä 16 on toteutunut kokonaan, yksi on toteutunut osittain tai sen toteutus on kesken ja yhtä ei voida arvioida.

KOKONAISUUS 1: Kehitetään nuorille suunnattuja yhteiskunnallisen osallistumisen välineitä

- **EDISTETÄÄN** aktiivisesti nuorille suunnattuja monipuolisia ja vaikuttavia osallistumismahdollisuuksia ja suoran demokratian keinoja (esim. käyttäjädemokratia, kansalaisraadit, kuntalaishaastattelut, nuorisovaltuustot, verkkovaltuustot ja osallistuva budjetointi).
- **KANNUSTETAAN** kuntia ja maakuntia ottamaan nuorisovaltuustot laajemmin huomioon kunnallisessa ja maakunnallisessa päätöksenteossa, kehittämään nuorten vaikuttajaryhmien toimintaedellytyksiä ja –menetelmiä yhdessä nuorten kanssa sekä tarjoamaan vaikuttajaryhmien jäsenille koulutusta. Kannustetaan myös laajentamaan vaikuttajaryhmien osallistumis pohjaa siten, että myös syrjinnän vaarassa oleviin ryhmiin kuuluvilla nuorilla olisi nykyistä paremmat mahdollisuudet osallistua toimintaan.
- **SELVITETÄÄN** yhteistyössä nuorten, nuorten parissa toimivien järjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa, millaisia uusia työkaluja tai menetelmiä nuorten kuulemisen edistämiseksi voitaisiin kehittää, miten olemassa olevien yleisten kuulemismenetelmien ja -työkalujen (esim.
- **SÄHKÖISET** demokratiapalvelut) käyttöä voidaan tehostaa sekä miten niitä voidaan uudistaa erityisesti nuorten kuulemisen edistämiseksi. Järjestelmien ja menetelmien selkokieliys otetaan huomioon. Sähköisten palveluiden kehittämisessä kiinnitetään erityistä huomiota palveluiden esteettömyyteen ja saavutettavuuteen sekä tutkittuun tietoon siitä, millaisilla tavoilla ja millaista teknologiaa käyttäen nuoret haluavat vaikuttaa.
- **TESTATAAN** ja kehitetään erilaisia nuorten kuulemisen menetelmiä valtioneuvostotason strategia-, kehittämis- tai säädösvalmisteluhankkeissa, erityisesti nuorten tulevaisuuden kannalta tärkeissä aiheissa (ilmaston lisäksi esimerkiksi koulutus- tai työelämäkysymykset). Hyödynnetään
- **KUULEMISISSA** viimeaikaisten tutkimusten ja kokeilujen tuloksia.
- **TOTEUTETAAN** maahanmuuttajataustaisten nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamisen valtakunnallinen koulutusohjelma, jossa hyödynnetään Make some noise -verkoston kokemuksia. Koulutusohjelman tavoitteena on lisätä maahanmuuttajanuorten äänen kuulumista yhteiskunnassa ja erityisesti päätöksenteossa ja mediassa. Koulutusohjelmasta saatujen kokemusten perusteella pyritään mallintamaan myös muille nuorille, esimerkiksi vammaisille ja toimintarajoitteisille nuorille soveltuva koulutus.

KOKONAISUUS 2: Vahvistetaan koulujen ja oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta

- **OPETUS-** ja kulttuuriministeriö ja oikeusministeriö aloittavat koulujen sekä oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta vahvistavan hankkeen, joka osaltaan tukee hallitusohjelman linjausta vuoteen 2025 ulottuvan hallinnonalan ylittävän demokratiaohjelman toteuttamisesta. Hankkeessa tuetaan opetussuunnitelman toimeenpanoa nuorten osallisuuden vahvistamiseksi ja laajennetaan hyväksi havaittuja käytäntöjä valtakunnallisesti.
- **KEHITETÄÄN** uusia tapoja tukea nuorten osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevia toimintakäytäntöjä kouluissa ja oppilaitoksissa, vahvistetaan vuorovaikutusta kansalaisyhteiskunnan ja koulujen ja oppilaitosten välillä sekä tuetaan lasten ja nuorten valmiuksia vaikuttaa omassa lähiympäristössään ja laajemmin yhteiskunnassa sekä kasvua aktiivisiksi kansalaisiksi.
- **ERITYISTÄ** huomiota kiinnitetään oppilaiden ja opiskelijoiden yhdenvertaisiin vaikuttamismahdollisuuksiin osallistua koulujen/oppilaitosten toiminnan kehittämiseen esimerkiksi oppilas- ja opiskelijakuntatoiminnan kautta.

- **OSANA** varhaiskasvatuksen ja opetustoimen täydennyskoulutusta vahvistetaan opetushenkilöstön valmiuksia tukea osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta.

KOKONAISUUS 3: Nuorten ääni kuuluvaksi ilmastomuutoskeskustelussa

- **EDISTETÄÄN** erityisesti nuorten osallistumismahdollisuuksia ilmastolaissa säädettävän ilmastopolitiikan suunnittelujärjestelmän valmistelussa ja toimeenpanossa. Suunnittelujärjestelmässä otetaan huomioon erityisesti nuorten näkökulma (mm. kuluttaminen, liikennesektori).
- **PILOTOIDAAN** ilmastolain uudistuksen valmistelun yhteydessä nuorille suunnattuja kuulemistyökaluja.
- **LISÄTÄÄN** totuudellista ilmastotietoa. Aloitetaan Kuntien ilmastoratkaisut-ohjelmassa materiaalipaketin suunnittelu kunnille toimintamalleista ilmastomuutoksen torjumisesta ja sopeutumisesta. Hankinnassa on yhtenä osa-alueena nuoret.
- **VUONNA 2020** ympäristöministeriön rahoittama Kokeilun paikka -rahoituksessa edistetään erityisesti nuorten ehdotuksia hiilijalanjäljen pienentämiseksi.
- **TURVATAAN** nuorten edustus ilmastopolitiikan pyöreässä pöydässä. Pyöreän pöydän ajatuksena on saada yhteiskunta laajasti mukaan ilmastotoimiin ja sitouttaa yhteiskunnan eri toimijoita yhteisiin ilmastotavoitteisiin. Ilmastopolitiikan pyöreä pöytä tarjoaa sidosryhmille kanavan päästä osalliseksi ilmastotoimien kansalliseen valmisteluun.
- **TUETAAN** vuoropuhelua nuorten parissa työskentelevien kanssa siitä, kuinka nuorten ilmastotoimijuutta voidaan tukea ja vahvistaa nykyisten osallistumisjärjestelmien avulla: mm. kuntien nuorisotoimet ja opetustoimi, nuortenideat.fi.
- **TUETAAN** ja edistetään päästöttömän liikkumisen, kuten kävelyn ja pyöräilyn, mahdollisuuksia nuorten keskuudessa. Edistetään liikenteen ja maankäytön yhteensovittamista, kestäväää kaupunkisuunnittelua ja liikenteen palveluistumista erityisesti kaupunkiseuduilla (esim. valtion ja kuntien väliset maankäyttöä, asumista ja liikennettä koskevat MAL-sopimukset)
- **HYÖDYNNETÄÄN** koko koulutusjärjestelmää ja erityisesti opetussuunnitelmien sekä tutkinnon perusteiden antamia mahdollisuuksia taata jokaiselle eri-ikäiselle oppijalle ajanmukaista ja perusteltua tietoa ilmastomuutoksesta ja sen vaikutuksista. Tarjotaan opettajille täydennyskoulutusta aiheeseen liittyen.
- **KANNUSTETAAN** koulutuksen järjestäjiä toimimaan kestävä kehityksen periaatteiden mukaisesti ja olemaan esimerkkinä siinä, miten oppilaitosten jatkuvassa toiminnassa otetaan huomioon ekologiset, taloudelliset ja sosiaalisen kestävyys näkökulmat. Jaetaan valtakunnallisesti kestävä kehityksen toimintatapoihin liittyviä hyviä käytäntöjä.

TAVOITE 3: NUORI LUOTTA YHTEISKUNTAAN - YHDENVERTAISUUS JA TURVALLISUUS VAHVISTUVAT

TAVOITE 3 sisältää neljä toimenpidekokonaisuutta ja 16 toimenpidettä. Toimenpiteistä 11 on toteutunut täysin, kaksi toteutunut osittain tai niiden toteutus on kesken ja kolmea ei voida arvioida.

KOKONAISUUS 1: Nuorten ihmissuhde- ja vuorovaikutustaitoja vahvistetaan ja kiusaamiseen puututaan

- **HALLITUSOHJELMAN** mukaisesti laadittavassa toimenpideohjelmassa kiusaamiseen puuttumiseksi ja yksinäisyyden vähentämiseksi otetaan huomioon nuoriin eri ympäristöissä tapahtuva kiusaaminen.
- **OPPILAITOSTEN** yhteisöllistä toimintakulttuuria vahvistetaan ja koulujen ja oppilaitosten henkilökunnan, oppilaiden ja opiskelijoiden yhteisöllisyyteen sekä ihmissuhde- ja vuorovaikutustaitoihin liittyvää osaamista.
- **VAPAA-AJALLA** tapahtuvaan kiusaamiseen puututaan yhteistyössä nuorten, järjestöjen ja kuntien vapaa-ajantoinnista vastaavien tahojen kanssa.
- **KIUSAAMISEN** vastaisten toimenpiteiden toteutuksessa kiinnitetään erityistä huomiota vähemmistöihin kuuluvien nuorten ja eri sukupuolten suojeluun kiusaamiselta.

- **HALLITUSOHJELMAN** mukaisesti vahvistetaan seksuaalikasvatusta nuoren ruumiillisen itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi ja tunnetaitojen lisäämiseksi.

KOKONAISUUS 2: Tunnistetaan syrjiviä rakenteita ja lisätään nuorten valmiuksia toimia syrjintätilanteissa

- **KAMPANJAVERKOSTO** toteuttaa vuosina 2020-2021 nuorisoalalle sekä vuosina 2022-2023 liikunta-alalle kohdennetun Syrjinnästä vapaa alue-kampanjan. Kampanja sisältää kohdennettua viestintää ja materiaaleja nuoriso- ja liikunta-alan toimijoille, koulutustilaisuuksia sekä koottuja ideoita yhdenvertaisuuden edistämiseen.
- **UUDEEN 2020** aikana järjestetään romaninuorille 4-6 alueellista koulutustyöpajaa, joiden tarkoituksena on lisätä romaninuorten tietoisuutta omista oikeuksistaan ja valmiutta toimia syrjintätilanteissa sekä edistää yhdenvertaisuutta. Toimenpiteet liittyvät laajempaan kokonaisuuteen, joita oikeusministeriö toteuttaa osana kansallista romanipoliittista ohjelmaa (ROMPO II) ja joihin liittyy myös muita alueellisia tilaisuuksia (mm. koulutukset/infotilaisuudet kuntien henkilöstölle). Työpajojen tuloksia ja materiaaleja sekä niissä tunnistettuja hyviä käytäntöjä levitetään valtakunnallisesti. Toimenpiteiden suunnittelussa ja hankkeen toteutuksessa hyödynnetään kokemusasiantuntijuutta. Toimenpiteistä saatujen kokemusten perusteella pyritään mallintamaan kokonaisuus, jota voidaan hyödyntää myös muiden syrjinnän vaarassa olevien nuorten kouluttamisessa. Työpajoissa kerätään myös nuorten omia kokemuksia syrjinnästä ja toimenpide-ehdotuksia sen ehkäisemiseksi.
- **TARKASTELLAAN** nuorisoalan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia ja niissä asetettavia toimenpiteitä ja tavoitteita syrjinnän ehkäisemiseksi. Tehdään havaintojen perusteella täydentäviä ja vahvistavia toimenpiteitä.

KOKONAISUUS 3: Vahvistetaan moniammatillista yhteistyötä rikoksilla oireilevien nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja nuorten tekemien rikosten ehkäisemiseksi

- **RIKOKSILLA** oireileville nuorille kehitetyllä toimintamallilla (OM 2019) tuetaan nuoria, joita on epäilty syylliseksi useampiin ja vakavampiin rikoksiin, ja joiden tilanteesta nuoren kohdanneella viranomaisella tai muulla toimijalla on herännyt erityinen huoli päihteiden käytöstä tai muusta syrjäytymisen riskistä.
- **KEHITETÄÄN** ja pilotoidaan tapoja kuulla rikoksilla oireilevien ja rikoksista tuomittujen nuorten palautetta palveluista sekä mahdollisuuksia osallistua jatkossa heille suunnattujen palveluiden kehittämiseen. Kehitetään palveluita saadun palautteen pohjalta tavoitteena yhteisöllisyyden, elämänhallinnan ja yhdenvertaisuuden tukeminen.
- **VANKEUS-** ja yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpanoa suunniteltaessa varmistetaan nuoren osallisuus ja kuuleminen rangaistusajan suunnitelmaa valmisteltaessa
- **MONIAMMATILLISTA** Ankkuritoimintaan kohdistetaan alle 18-vuotiaisiin lapsiin ja nuoriin, jotka oireilevat rikoksilla tai ovat vaarassa radikalisoitua. Varmistetaan, että Ankkuritoimintaa toteutetaan ja kehitetään Ankkurikäsikirjassa esitetyn mukaisesti koko maassa. Ankkuritoimintaa voidaan tarjota myös yli 18-vuotiaille henkilöille silloin, kun se katsotaan hyödylliseksi.
- **SISÄMINISTERIÖ** perustaa pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyn kansallisen koordinoitiryhmän, jonka yhtenä tehtävänä on vahvistaa nuorten osallisuutta lähiyhteisöissään ja keskinäistä yhteisöllisyyttä käytännön taitojen oppimisen tukemisen ohella.

KOKONAISUUS 4: Vahvistetaan koordinaatiota nuoriin kohdistuvan some-houkuttelun ("grooming") ehkäisemiseksi

- **PERUSTETAAN** ministeriöiden välinen koordinaatiohanke nuorten some-houkuttelun ennaltaehkäisemiseksi. Toimenpiteisiin sisältyvät mm. nuorten ja heidän huoltajiensa paremmat digitaidot ja ymmärrys digitaalisista ympäristöistä, tiedon lisääminen mediakasvatuksen avulla sekä konkreettisten toimintatapojen kehittäminen, joiden avulla nuoria, heidän vanhempiaan ja nuorten parissa työskenteleviä ohjataan ja opetetaan toimimaan turvallisemmin, tiedostavammin ja omat oikeudet ymmärtäen monimediaalisessa maailmassa.
- **YHTEISTYÖN** puitteissa toteutetaan eri hallinnonalojen toimenpiteiden koordinaatiota pitkäjänteisten ja vaikuttavien toimintatapojen, toimintamallien löytämiseksi sekä valtionhallinnon määrärahojen tarkoituksenmukaisen kohdistamisen tueksi.
- **TARJOTAAN** ohjeistusta eri hallinnonalojen toimijoille tiedonvaihtoon houkuttelutapauksissa.

LIITE 2. KYSELY POIKKIHALLINNOLLISUUDEN TOTEUTUMISESTA

Arviointi Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO) merkityksestä poikkihallinnollisena ohjelman

1. Missä ministeriössä työskentelet?

Ulkoministeriö
Oikeusministeriö
Sisäministeriö
Puolustusministeriö
Valtiovarainministeriö
Opetus- ja kulttuuriministeriö
Maa- ja metsätalousministeriö
Liikenne- ja viestintäministeriö
Työ- ja elinkeinoministeriö
Sosiaali- ja terveysministeriö
Ympäristöministeriö

2. Arvioi seuraavia väittämiä (1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä, En osaa sanoa) *

Tunnen VANUPOn sisällöt hyvin
VANUPOn rooli poikkihallinnollisen yhteistyön edistäjänä on selkeä
VANUPO on vaikuttanut nuorisopoliittiseen ohjaukseen ministeriössäni
VANUPO on edistänyt ministeriöiden välistä poikkihallinnollista yhteistyötä nuorisopoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi

3. Arvioi VANUPOn tavoitekokonaisuutta: Nuorella on edellytykset sujuvaan arkeen – syrjäytyminen vähenee.

Kuinka hyvin poikkihallinnollinen yhteistyö on toteutunut omasta näkökulmastasi eri toimenpiteiden kohdalla? Vastaa kouluarvosanoilla 1-5 (1=välttävä, 2=tydyttävä, 3=hyvä, 4=kiitettävä, 5=erinomainen).

1. Nuorisotakuulla turvataan nuoren pääsy koulutukseen ja työhön
2. Nuoren tarpeet, palvelut sekä etuudet tunnistetaan ja otetaan huomioon sosiaaliturvan kokonaisuudistuksessa
3. Vahvistetaan nuorten mielenterveyttä
4. Kehitetään lastensuojelun jälkihuoltoa antamalla nuorelle riittävä ja tarpeenmukainen tuki matkalla aikuisuuteen
5. Moniammatillista yhteistyötä ja erityisesti nuorisotyötä vahvistetaan perusopetuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa
6. Nuorten edellytykset itsenäiseen asumiseen paranevat ja heidän asunnottomuutensa vähenee
7. Nuorella on mahdollisuus mieluisaan harrastukseen
8. Taloudenhallinta haltuun ennakoivalla talousneuvonnalla

4. Mitkä kaikki eri ministeriöt ovat olleet mukana toteuttamassa yllä mainittuja toimenpiteitä kanssasi? *

5. Arvioi VANUPOn tavoitekokonaisuutta: Nuorella on keinot ja taidot osallistumiseen ja vaikuttamiseen*

Kuinka hyvin poikkihallinnollinen yhteistyö on toteutunut omasta näkökulmastasi eri toimenpiteiden kohdalla? Vastaa kouluarvosanoilla 1-5 (1=välttävä, 2=tydyttävä, 3=hyvä, 4=kiitettävä, 5=erinomainen).

9. Kehitetään nuorille suunnattuja yhteiskunnallisen osallistumisen välineitä
10. Vahvistetaan koulujen ja oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta
11. Nuorten ääni kuuluvaksi ilmastomuutoskeskustelussa

6. Mitkä kaikki eri ministeriöt ovat olleet mukana toteuttamassa yllä mainittuja toimenpiteitä kanssasi? *

7. Arvioi VANUPON tavoitekokonaisuutta: Nuori luottaa yhteiskuntaan – yhdenvertaisuus ja turvallisuus vahvistuvat*

Kuinka hyvin poikkihallinnollinen yhteistyö on toteutunut omasta näkökulmastasi eri toimenpiteiden kohdalla? Vastaa kouluarvosanoilla 1-5 (1=välttävä, 2=tyydyttävä, 3=hyvä, 4=kiitettävä, 5=erinomainen).

- 12. Nuorten ihmissuhde- ja vuorovaikutustaitoja vahvistetaan ja kiusaamiseen puututaan
- 13. Tunnistetaan syrjiviä rakenteita ja lisätään nuorten valmiuksia toimia syrjintätilanteissa
- 14. Vahvistetaan moniammatillista yhteistyötä rikoksilla oireilevien nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja nuorten tekemien rikosten ehkäisemiseksi
- 15. Vahvistetaan koordinaatiota nuoriin kohdistuvan some-houkuttelun ("grooming") ehkäisemiseksi

8. Mitkä kaikki eri ministeriöt ovat olleet mukana toteuttamassa yllä mainittuja toimenpiteitä kanssasi? *

9. Minkälaisia onnistumisia tai esteitä poikkihallinnollisen yhteistyön toteuttamisessa on ollut VANUPON 2020-2023 tavoitteiden saavuttamiseksi?

LIITE 3. KYSELY OSAAMISKESKUKSILLE

1. Taustatiedot: Missä osaamiskeskuksessa työskentelet? * Tätä tietoa ei yhdistetä kyselyn muihin vastauksiin. Tätä kysytään kyselyn kattavuuden arvioimiseksi.

Kunnallisen nuorisotyön osaamiskeskus Kanuuna
Osaamiskeskus Kentauri
Osallisuuden osaamiskeskus
Kohdennetun nuorisotyön osaamiskeskus
Digitaalisen nuorisotyön osaamiskeskus
Nuorisotyö kouluissa ja oppilaitoksissa osaamiskeskus

Valtakunnallisessa nuorisotyön ja –politiikan ohjelmassa 2020-2023 määritellään kuusi painopistettä, jotka reagoivat nuorisotyön ajankohtaisiin tarpeisiin.

Painopisteet ovat

1. nuorisotyö kunnassa
2. nuorisoalalla toimivien järjestöjen tilannekuva ja vaikuttavuus
3. osallisuus ja vaikuttaminen
4. kohdennettu nuorisotyö
5. digitaalinen nuorisotyö
6. nuorisotyö kouluissa ja oppilaitoksissa

2. Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? * (1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä)

Osaamiskeskusten painopisteet vastaavat nuorisoalan kehittämistarpeisiin.
Osaamiskeskusten painopisteiden kokonaisuus on onnistunut.
Osaamiskeskusten painopisteiden määrä (6) on sopiva.
Osaamiskeskusten painopisteet on määriteltä selkeästi Vanupossa.

3. Puuttuiko kauden 2020-2023 painopisteistä mielestäsi jokin tärkeä teema?

4. Vastaa väittämiin koskien osaamiskeskusta, jossa työskentelet * (1=täysin eri mieltä, 2=jokseenkin eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=jokseenkin samaa mieltä, 5=täysin samaa mieltä)

Ministeriö on ohjannut osaamiskeskusten työtä riittävästi.
Osaamiskeskukseni tehtävä on selkeä.
Osaamiskeskukseni rakenne mahdollistaa työn sujuvan organisoinnin.
Ilman osaamiskeskustani merkittävä osa kehittämistyöstä olisi jäänyt tekemättä.

5. Mitkä tekijät ovat edistäneet työtä osaamiskeskuksen tavoitteiden saavuttamiseksi?

6. Mitkä tekijät ovat hankaloittaneet työtä osaamiskeskuksen tavoitteiden saavuttamiseksi?

7. Tulisiko jokin nykyisistä painopisteistä sisällyttää seuraavaan Vanupoon? *

Nuorisotyö kunnassa
Nuorisoalalla toimivien järjestöjen tilannekuva ja vaikuttavuus
Osallisuus ja vaikuttaminen
Kohdennettu nuorisotyö
Digitaalinen nuorisotyö
Nuorisotyö kouluissa ja oppilaitoksissa
Ei mikään näistä

Miksi tulis?

